

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sašo Prednik
Nastavki Tankovske armade Jugoslovanske armade
Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sašo Prednik

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

Nastavki Tankovske armade Jugoslovanske armade

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

Zahvala vsem mojim profesorjem, mentorju, staršem, družini, tovarišem in prijateljem za pomoč, podporo in spodbudo.

Nastavki Tankovske armade Jugoslovanske armade

Po kapitulaciji Kraljeve jugoslovanske vojske je jedro odpora vodila Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije, ki se je 1. marca 1945 preoblikovala v Jugoslovansko armado. Ta je v svojem sestavu imela tudi dve tankovski brigadi, in sicer 1. tankovsko brigado, izurjeno in opremljeno s strani zahodnih zaveznikov, in 2. tankovsko brigado, ki je bila opremljena in izurjena s pomočjo Sovjetov. Obe brigadi sta sodelovali v bojih za osvoboditev Jugoslavije in sta bili edini tankovski enoti Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. S koncem vojne so se enote Narodnoosvobodilne vojske transformirale v Jugoslovansko armado, na osnovi 1. in 2. tankovske brigade pa je Jugoslovanska armada želela formirati tankovsko armado po sovjetskem vzoru, kar pa ni bilo realizirano. V samem diplomskem delu bom predstavil bojno pot, opremo in urjenje obeh tankovskih brigad ter namero, da bi postali del mirnodobne tankovske armade. V diplomskem delu bom prav tako predstavil razloge za neuspeh formiranja tankovske armade in kako so se mirnodobne tankovske enote Jugoslovanske armade dejansko formirale.

Ključne besede: tankovska brigada, tankovska armada, Jugoslovanska armada, Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije.

Beginings of Tank army of Yugoslav Army

After the capitulation of Royal Yugoslav Army, National liberation army of Yugoslavia had major role in resistance. National liberation army of Yugoslavia was at 1st of March 1945 transformed in Yugoslav army, which had in it's structure two tank brigades, 1. tank brigade, which was trained and equiped by western allies, and 2. tank brigade, trained and equiped by Soviets. Both brigades have cooperated in battles for liberation of Yugoslavia and were the only tank units of National liberation army of Yugoslavia. With end of war, the units of National liberation army of Yugoslavia were transformed in Yugoslav army, on the base of 1. and 2. tank brigade they wanted to form a tank army by Soviet model, which was not realised. In my diploma work, I wish to present the role of tank units, their equipment and training and wish of Yugoslav authorities how to incorporate this brigades in peacetime tank army. I will also present the reasons, why they were not succesfull and how actually did peacetime tank units were formatted.

Key words: tank brigade, tank army, Yugoslav army, National liberation army of Yugoslavia.

Kazalo

1	Uvod.....	7
1.1	Raziskovalno vprašanje.....	9
2	Metodologija	9
2.1	Razlaga pojmov.....	9
3	Prva tankovska brigada Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.....	11
3.1	Ustanovitev	11
3.2	Urjenje.....	12
3.3	Oprema in oborožitev	13
	Slika 3. 1: Tank M3A3 Stuart	13
	Slika 3. 2: Scout car M3A1.....	14
3.4	Bojno delovanje.....	14
4	Druga tankovska brigada Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije	22
4.1	Ustanovitev	22
4.2	Urjenje.....	23
4.3	Oprema in oborožitev	23
	Slika 4. 1: Tank T-34/85.....	24
4.4	Bojno delovanje.....	25
5	Primerjava 1. in 2. tankovske brigade Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije	29
5.1	Primerjava formacij.....	29
5.2	Primerjava tankov in oklepnih vozil.....	31
5.3	Primerjava bojnega delovanja.....	34
6	Formiranje mimodobnih tankovskih enot Jugoslovanske armade	35
7	Zaključek.....	40
8	Literatura.....	41

Kazalo slik

Slika 3. 1: Tank M3A3 Stuart.....	13
Slika 3. 2: Scout car M3A1	14
Slika 4. 1: Tank T-34/85	23

Kazalo shem

Shema 5.1.: Formacija 1. tankovske brigade.....	29
Shema 5.2.: Formacija 2. tankovske brigade.....	30
Shema 6.1.: Organizacija in formacija 1. tankovske armade	35

Kazalo tabel

Tabela 6.1.: Prikaz številčnega stanja pripadnikov in tankov v različnih formacijah.....	37
--	----

1 Uvod

Tankovske enote na območju Jugoslavije imajo svoje zametke že v Vojski Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, prvi tanki pa so bili nabavljeni konec dvajsetih let 20. st. Prvi tanki v jugoslovanski uporabi so bili francoski Renault FT-17 in Renault-Kegresse. Leta 1929 jih je bilo nabavljenih 21, ki so bili razporejeni v dve tankovski četi. Ena je bila nastanjena v Kragujevcu, druga pa v Beogradu. Četa iz Kragujevca je bila kasneje premeščena v Kalinovik pri Sarajevu, kjer se je izvajalo praktično usposabljanje za učence Pehotne in artilerijske častniške šole. Kasneje je jugoslovanska vojska nabavile še dodatne tanke iz Francije in Poljske, iz Čehoslovaške pa je 1937 nabavila še osem tanket Škoda SID (Denda 2009a).

Po anšlusu Avstrije in razdelitvi Čehoslovaške je Jugoslovanska vojska začela resneje razmišljati o povečanju števila tankov. General armade, Dušan Simović, je še pred nastopom naziva načelnik Glavnega generalštaba napisal delo, v katerem je trdil, da je vloga tankov precenjena in tako je bila po izidu tega dela večja nabava tankov prestavljena v etapo 1941/1942. Aprila 1940 je Kraljevina Jugoslavija na podlagi Protokola s spiskom vojnega materiala od Francije nabavila takrat moderne tanke Renault R35. Kraljevina Jugoslavija je imela dogovorjen nakup dodatnih tankov iz Škode, vendar ni prišlo do realizacije, saj so po zavzetju Češke Nemci potrebovali vso vojno tehniko zase. Vojska Kraljevine Jugoslavije je razmišljala tudi o nakupu tankov iz Združenih držav Amerike, vendar so bili Američani pripravljeni ponuditi zgolj tope in strelivo, ne pa tudi tankov. Tako je Kraljevina Jugoslavija poskušala nabaviti tanke tudi na vzhodu, in sicer v Sovjetski zvezi, vendar so Sovjeti zavlačevali z dobavo zaradi nezaupanja v namere Kraljevine Jugoslavije, tako da do začetka vojne ni prišlo do dobave (Denda 2009a).

Proces formiranja tankovskih enot v Kraljevini Jugoslaviji je potekal zelo počasi v primerjavi z Nemčijo. Največja težava je bila predvsem nabava ustreznih bojnih oklepnih sredstev, prav tako pa je primanjkovalo ustrezno izurjeno moštvo. Prvi plan formiranja tankovskih enot je nastal 1932, avtor le-tega pa je bil divizijski general Milan Nedić, ki se je zgledoval po francoskem modelu. Tudi če bi bil plan v celoti uresničen, je vprašanje, kako bi vplival na bojno delovanje v aprilski vojni, saj se je v Franciji leta 1940 izkazal za neučinkovitega (Denda 2009a).

Vojska Kraljevine Jugoslavije je pred samo drugo svetovno vojno razpolagala z dvema tankovskima bataljonoma in eskadronom hitrih konjeniških tanket. Pred napadom je Vojska

Kraljevine Jugoslavije razpolagala s 55 tanki Renault FT-17 in Renault-Kegresse M28 ter 54 tanki Renault R35 in osmimi tanketami Škoda SID (Denda 2009b).

Nemški napad na Kraljevino Jugoslavije se je začel 6. aprila 1941 zjutraj z letalskim napadom in vdorom pehotnih enot. 17. aprila je general Kalafatović podpisal kapitulacijo, ki je začela veljati naslednji dan ob 12. uri. V nemško ujetništvo je po nemških podatkih bilo odpeljanih 344 000 vojakov (Čuček in drugi 1981, 175–176).

Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije je bila osvobodilna vojska jugoslovanskih narodov, ki so se uprli okupatorju pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije. Že 27. junija 1941 je bil ustanovljen Glavni štab Narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije. Po pokrajinah so se že pred začetkom oboroženega odpora (ali hitro po njem) ustanovila poveljstva, ki so vodila svoje partizanske enote. Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije se je proti koncu druge svetovne vojne, aprila 1945, preimenovala v Jugoslovansko armado, ki je bila ob koncu vojne po številčnosti četrta armada protifašistične koalicije (Ferenc in Ževart 1982, 296–298).

Vojne in politične zmage, ki so bile dosežene do konca 1942, so omogočile formiranje divizij in korpusov ter formiranje Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, katere glavnina se je v tem času nahajala na področju zahodne Bosne, Like in Korduna. V sestav divizij in korpusov so bile poleg pehotnih enot dodane tudi artilerijske enote. Tankovsko enoto v tem času je imel samo 1. hrvaški korpus. Ta enota je bila formirana iz zaplenjenih tankov, ki so jih partizani zajeli na področju Like. Tankovskih enot, ki so bile formirane v obdobju 1941–1942 iz zaplenjenih tankov, ni bilo mogoče povsod zadržati zaradi njihove nezmožnosti materialnega vzdrževanja, pa tudi zaradi njihove vezanosti na komunikacije, ki zaradi narave partizanskega bojevanja ni bila povsod dostopna in uporabna za premike in izvajanje manevrov. V tem času ni obstajala težnja, da bi se zaplenjeni tanki zadržali za vsako ceno, ampak se je težilo k temu, da se zaplenjeni tanki maksimalno izkoristijo in se ne hranijo za »boljše čase«. Izjema je na področju Like, kjer je bila leta 1942 formirana tankovska enota, in sicer tankovski vod treh tankov, ki je v taktičnem in organizacijskem pogledu predstavljal celovito enoto (Babić 1968, 33–34). Na območju Slovenije so tanki na partizanski strani sodelovali septembra 1943 v bitki za Turjak. Tanki, ki so bili uporabljeni pri Turjaku, so bili italijanskega izvora (Nežmah 2003).

Eden od izvorov opremljanja in oskrbovanja od druge polovice leta 1943 naprej je bila tudi zavezniška vojna pomoč. Prve pošiljke so prišle s strani angloameriških vojnih sil po zraku ali pa z morskim prevozom. Vsebovale so predvsem diverzantsko opremo, bilo pa je tudi nekaj druge opreme (Zakonović in Janjetović 1987, 294). S strani Anglo-Američanov je bilo med

narodnoosvobodilno vojno partizanom izročeno 108 tankov, Sovjeti pa so dali 65 tankov. Spočetka je bila zavezniška vojaška materialna pomoč razmeroma skromna, kasneje, od leta 1944, pa je prihajala pomoč v večjem obsegu (Zakonović in Janjetović 1987, 325–326).

Šele leta 1944 je bila ustanovljena 1. tankovska brigada, kasneje v začetku 1945. pa še 2. tankovska brigada.

1.1 Raziskovalno vprašanje

Je bila namera jugoslovanskega državnega in vojaškega vodstva leta 1945, ko je JA prešla v mirnodobno stanje, formirati tankovsko armado po sovjetskem vzoru uresničljiva? Kako je na ravnanje vplival velik razkorak med namero in samimi razpoložljivimi sredstvi?

2 Metodologija

Pri pisanju diplomskega dela sem uporabljal predvsem deskriptivno metodo, s katero sem opisal potek dogodkov, bojno pot 1. in 2. tankovske brigade ter proces njune vključitve v Jugoslovansko armado.

Pri primerjavi 1. in 2. tankovske brigade sem uporabil primerjalno metodo. Primerjal sem njuni formaciji, tehniko in bojno pot.

Deskriptivno in primerjalno metodo sem uporabljal pri delu s podatki, ki sem jih pridobil iz knjig, zbornikov in strokovnih revij iz različnih knjižnic, pa tudi s podatki, ki sem jih našel na spletu. Knjižna gradiva in članke iz strokovnih revij sem poiskal v Narodni in univerzitetni knjižnici Ljubljana, Osrednji družboslovni knjižnici Jožeta Goričarja na FDV, knjižnici MORS, v Univerzitetni knjižnici Maribor ter knjižnici Inštituta za novejšo zgodovino.

V sklepnem delu diplomske naloge sem za preučitev razlogov za neuspeh formiranja tankovske armade po sovjetskem vzoru uporabil analitično metodo, saj sem analiziral notranje razloge v vojski in zunanje okoliščine, ki so vplivale na potek formiranja mirnodobnih tankovskih enot Jugoslovanske armade.

Za pridobitev fotografij za potrebe diplomske naloge sem obiskal tudi Park vojaške zgodovine Pivka, kjer sem napravil fotografije tankov in oklepnih vozil, ki so razstavljena in so bila uporabljena v 1. ali 2. tankovski brigadi med narodnoosvobodilno vojno in po njej v sestavi Jugoslovanske armade.

2.1 Razlaga pojmov

Razlaga pojmov je povzeta po Gradivu za razlagalni vojaški slovar iz leta 2009.

Armada – 1. Oborožene sile države. 2. Največja vojaška operativna enota. 3. Nestalna vojaška formacija, ki ji poveljuje general, sestavljena je iz dveh do štirih korpusov in prištabnih enot, zaradi svoje velikosti izvaja tako taktično kot strateško bojevanje. 4. Kopenska vojska (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Bitka – bojno delovanje, ki poteka v sklopu operacije ali samostojno na kopnem, morju ali v zraku (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Boj – neposredni organizirani spopad, ki poteka med pripadniki enot, zrakoplovi, ladjami ali drugimi bojnimi sistemi in se izvaja kot del bitk ali operacij na kopnem, morju ali v zraku (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Brigada – stalna pehotna vojaška formacija, ki je sestavljena iz treh do šestih bataljonov, poveljuje pa ji brigadir oziroma brigadni general (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Divizija – osnovna vojaška taktična enota, ki je sposobna daljšega samostojnega delovanja, sestavljena iz tri do pet polkov oziroma treh do štirih brigad in ji poveljuje generalmajor ali generalporočnik (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Eskadron – 1. Osnovna konjeniška taktična enota, četa, z dvema do štirimi konjeniški vodji. 2. Četa izvidniških oklepnih ali letalskih enot (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Korpus – nestalna vojaška formacija, ki je sestavljena iz dveh do petih divizij, poveljuje pa ji general z višjim činom od generalporočnika (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Motorizirana enota – pehotna enota, ki je izurjena za pehotno delovanje, za hitrejše premikanje do bojišča in na njem pa je opremljena s transportnimi vozili ali lahkiimi oklepniki (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Oklepna enota – rod kopenske vojske, ki je namenjen in opremljen za ofenzivno in defenzivno delovanje na tankovsko prehodnem terenu. Uporablja se za protidesantni boj, protioklepni boj, izvajanje protinapadov in hitrih intervencij v ogroženih smereh (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Operacija – zaporedje bitk in/ali bojev, ki poteka po enotni zamisli na določenem prostoru in v določenem času z namenom doseganja operativnih in strateških ciljev (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Sovprežni mitraljez – mitraljez na oklepem vozilu, običajno tanku, ki se premika hkrati s kupolo v smeri topa (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Tankovski top – top, s katerim je oborožen tank (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

Tankovsko orožje – orožje, ki ga za oborožen boj uporabljajo tanki. Običajno gre za tope kalibra od 100 do 125 mm, sovprežni mitraljez v kupoli običajno kalibra 7,62 mm in pa težki protiletalski mitraljez na kupoli običajno kalibra 12,7 mm (Gradivo za razlagalni vojaški slovar 2009).

3 Prva tankovska brigada Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije

3.1 Ustanovitev

Izkrcanje zaveznikov na Apeninskem polotoku in kapitulacija Italije 1943 je ustvarilo pogoje za ustanovitev večjih enot Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Posledica tega je bil ukaz vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, da se na osvobojenem ozemlju v Italiji formirajo tankovske enote (Bolfek 2007a).

Vrhovni štab je izdal ukaz, da se iz obstoječih tankovskih enot iz Slovenije, Hrvaške in Bosne zberejo vozniki, mehaniki, artileristi in mitraljezci, katere bi čim prej prepeljali v zavezniške baze v Italiji in na Bližnji vzhod, kjer bi se izurili za tankiste. Od decembra 1943 do januarja 1944 je tako iz raznih enot odšlo okoli 150 borcev na usposabljanje v Italijo. Nastanjeni so bili v Corovignu v bližini пристanišča Brindisi, tam pa se jim je kasneje pridružila še skupina borcev, ki je prišla iz partizanske avtošole pri poveljstvu avtočete v Bariju. To skupino so sestavljali v glavnem Primorci in Istrani, ki so zapustili italijanske kazenske delovne bataljone ali redno italijansko vojsko, pa tudi Slovenci, ki so bili internirani v Italijo. Pridružili so se jim tudi Slovenci, ki so prišli tja pod poveljstvom Naceta Goloba. V Corovignu je bil tako ustanovljen 1. tankovski bataljon, uradno pa se je imenoval motorizirani bataljon (Bolfek 2007a).

Borcem, ki so prispeli v Egipt, so se pridružili tudi pripadniki bivšega Kraljevega gardnega bataljona, v katerem so bili večinoma Primorci in Istrani, bivši vojaki italijanske vojske, nekaj pa je bilo Štajercev, ki so bili mobilizirani v nemško vojsko in dodeljeni v nemški Afrika Korps. V Kraljevi gardni bataljon so jih po dovoljenju zaveznikov nabrali častniki kraljeve vojske, ki so jih novačili po ujetniških taboriščih. Ko so pripadniki Kraljevega gardnega bataljona izvedeli, da jih želi jugoslovanska begunska vlada izuriti in izkrcati na Balkanu za boj proti partizanom, so se uprli. Prve informacije o dogajanju v Jugoslaviji so prejeli decembra 1942 po

radijski postaji Svobodna Jugoslavija. Po uporabi so napravili seznam posameznikov, ki so se želeli boriti v partizanski vojski in ga predali angleški komandi. Njihov general Živković je dosegel, da so jih prestavili v sirijsko puščavo, vendar se borci niso uklonili in so ponovno napravili seznam borcev, ki želijo v partizansko vojsko in odrekajo poslušnost kralju Petru. Tako so jih nato Angleži premestili v Geneifo v Egipt. Ko so prispeli v taborišče, so razvili novo jugoslovansko zastavo in si na kape prišili rdečo petokrako. Kasneje so si sami od Angležev izposlovali nekaj tankov, topov in drugega orožja, da so se lahko urili. Po prihodu partizanske delegacije so jih razdelili med pehoto, tankiste, artileriste, letalce in mornarje. Pehota in topničarji so kmalu odšli, tankisti pa so nadaljevali z urjenjem (Babić in Luštek 1969, 17–20).

3.2 Urjenje

Tankisti so začetek urjenja nestrpno pričakovali, saj jim je bilo v domovini rečeno, da bo usposabljanje trajalo zgolj en mesec, po zaključku pa se bodo s tanki vrnili v domovino. Same priprave so potekale relativno počasi, zato je štab bataljona sam organiziral vozniški tečaj, pri tem pa so uporabljali nekaj tovornjakov, katere so jim dali zavezniki na razpolago (Klun 1998a).

Zavezniki so zahtevali, da tankisti odpotujejo v Egipt, kjer so bila na razpolago potrebna sredstva za šolanje. 15. marca 1944 je vrhovni štab odobril, da so borci odšli v pristanišče Taranto, od koder so krenili s konvojem 67 ladij v pristanišče Port Said, kamor so prispeli 25. marca 1944. Preko Kaira so jih prepeljali v Catatbo, kraj 45 km jugozahodno od Kaira, in se nahaja v puščavi. V Catatbi je bilo vojaško taborišče in poligon 8. britanske armade. Bataljon je bil razdeljen v šest čet, vsaka pa se je usposabljala po svojih specialnostih (Bolfek 2007a).

Vsaka četa se je usposabljala po svojih specialnostih, in sicer vozniki tankov in avtomobilov, radiotelegrafisti, artileristi in drugi. Inštruktorji so bili angleški častniki, prevajalci pa so bili aktivni kanadski podčastniki slovenskega in hrvaškega porekla (Klun 1998a).

Usposabljanja so bila naporna in so trajala ves dan, sestavljena so bila iz teoretičnega in praktičnega dela in so trajala en mesec. Tankisti so se v Catatbi prvič srečali z lahkimi tanki Stuart in oklepnimi vozili AEC, ki so jih ob ustanovitvi brigade prejeli v uporabo (Bolfek 2007a).

Ob prihodu enote v Egipt je v njene vrste stopilo tudi večje število pripadnikov bivšega Kraljevega gardnega bataljona. Število pripadnikov je tako naraslo na 1200. Prvi tečaj se je končal 28. aprila 1944, na isti dan pa je prispela še druga skupina tankistov. Ko je druga skupina

končala šolanje, sta se obe skupini združili in 19. maja odšli z vlakom v Port Said in nato naprej v Italijo (Bolfek 2007a).

3.3 Oprema in oborožitev

Ob prispetju v Gravino so bili formirani štirje tankovski bataljoni s po tremi četami. 16. julija 1944 je maršal Tito izdal ukaz o ustanovitvi 1. tankovske brigade Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Z zavezniki so se dogovorili o izpopolnjenju brigade s tehniko in tako je brigada do konca avgusta 1944 prejela 56 lahkih tankov Stuart (glej Sliko 3.1), 24 oklepnih vozil AEC II, izvidniška vozila scout car (glej Sliko 3.2), nekaj vozil Willys ter večje število tovornjakov in motociklov (Bolfek 2007a). Tovornjaki, ki so bili v sestavu 1. tankovske brigade, so bili znamke Ford in Chevrolet, poleg tovornjakov pa je bilo še 35 raznih vozil, in sicer terenska, izvidniška in cisterne (Klun 1998a).

Slika 3. 1: Tank M3A3 Stuart

Slika 3. 2: Scout car M3A1

3.4 Bojno delovanje

Brigado so po delih prestavili na Vis. Prvi del brigade so na Vis prepeljali v začetku septembra 1944 iz Barija, septembra in oktobra pa so prepeljali še glavnino brigade. Do 8. oktobra 1944 je bila brigada pod neposredno komando vrhovnega štaba, za tem pa je operativno pripadala 26. diviziji 8. korpusa Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije in 29. diviziji 2. korpusa. Zaradi velike oddaljenosti terenov izkrcavanja in različnih smeri delovanja enot brigade v drugi in deloma tudi v tretji etapi korpusnih operacij ni bilo možno, da bi brigada delovala enotno kot samostojna formacijska enota. Zatorej so brigado razdelili na severno in južno skupino, ki sta se združili v brigado po končani operaciji za osvoboditev Mostarja in nato delovali v sestavu 8. korpusa Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, od 1. marca 1945 naprej pa v sestavu 4. armade Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije (Bolfek 2007a).

Severno skupino je sestavljal 2. tankovski bataljon, polovica 3. bataljona, četa oklepnih avtomobilov, del sanitetne čete, polovica inženirskega bataljona in del mehanične delavnice. Severna skupina se je pričela oblikovati že med boji za osvoboditev Brača. 22. oktobra 1944 je prejela ukaz, naj del svojih enot prepelje z Brača na celino med Omišem, Dugim Ratom in Krilom z namenom, da bi sodelovale v bojih za Split (Bolfek 2007a). Zavezniki zaradi mnenja, da je izkrcanje na obalo neugodno in da je potrebno počakati na boljšo priložnost, niso dali na razpolago desantnih ladij iz svoje flotilje na Visu, zato so se enote izkrcale na štirih partizanskih desantnih splavih (Klun 1998b). 25. oktobra je bil osvobojen Sinj, Nemci pa so se zavedali nevarnosti, ki jim je pretila v primeru obkolitve Splita, zato so se pospešeno umaknili v smeri Šibenika. Po osvoboditvi Sinja, Splita in Trogirja je severna skupina brigade prejela ukaz, naj pomaga enotam 26. divizije pri osvobajanju Šibenika, kjer je poveljstvo korpusa nameravalo

napasti nasprotnika z dveh smeri. Nemška bojna skupina Allerman je ta namen zaslutila in se začela umikati v smeri Knina. Večji del severne skupine je v delovanju s 1. proletarsko brigado prebil komunikacije Šibenik–Drniš, kjer so 3. novembra presenetili nemško kolono, ki se je umikala iz Šibenika. Umikajočo kolono so porazili s presekanjem prometne povezave Šibenik–Drniš. Umikajoče nemške enote so se znašle v težkem položaju in so se po kratkem boju predale. Po padcu Šibenika, 3. novembra 1944, se je nasprotnik v noči iz 4. na 5. november zaradi hudih izgub umaknil tudi iz Drniša. Brigada se je v bojih za Šibenik prvič srečala z izurjenimi posadkami protiolepnih topov in ročnimi raketometi Panzerfaust, kar je povzročilo velike izgube, saj je bilo uničenih ali poškodovanih skoraj polovica tankov, ki jih je imela severna skupina 1. tankovske brigade v svojem sestavu. Zaradi tako velikih izgub je bila v Šibeniku ustanovljena Tehnična delavnica brigade, katere glavna naloga je bilo popravilo tankov v delavnici, pa tudi na terenu, neposredno za prvo bojno linijo (Bolfek 2007a).

Po končanih bitkah za osvoboditev Splita, Šibenika, Zadra in Drniša so se Nemci skupaj s kvizlinškimi enotami, ustaši, domobranci in četniki umaknili v Knin, saj je le-ta bil še edino njihovo oporišče, ki jim je ostalo v Dalmaciji, hkrati pa je bil Knin ključnega pomena za obrambo Like in zahodne Bosne. Knin je branilo okoli 20 000 vojakov ob podpori 20 tankov Fiat in Hotchkiss ter 80 različnih topov. Štab 8. korpusa je načrtoval, da bi severna skupina 1. tankovske brigade podprla pehoto 26. in 19. divizije z namenom, da bi razbili obrambni pas okoli Knina in obkolili nasprotne enote. Pri napadu na Knin je od enot 1. tankovske sodeloval bataljon tankov, polovica bataljona oklepnih avtomobilov, inženirski bataljon, dve protitankovski bateriji in vod protiletalskih mitraljezov. Sam napad se je začel 25. novembra, po tem, ko so z artilerijo močno obstreljevali položaje nemške obrambe. Že na začetku se je pokazalo, da bo uporaba tankov omejena zaradi branjenih minskih polj in protiolepane obrambe, kljub temu pa se je nemško poveljstvo odločilo, da bodo v noči na 1. december zapustili prednje obrambne položaje zaradi velikih izgub (Bolfek 2007a). Nemci so se sicer krčevito upirali in besno skakali ter jurišali na partizanske tanke, nanje metali ročne bombe in jih z bencinskimi steklenicami poskušali celo zažgati, po odločnem jurišu partizanskih enot pa so se pričeli množično vdajati, partizanske enote pa so zaplenile mnogo njihovih topov, minometov, mitraljezov in pušk (Klun 1998b). Do tedaj se je uporaba oklepnih vozil izkazala za neuspešno, za to so bila do 1. decembra začasno umaknjena z boja. 2. decembra pa so po močni artilerijski pripravi tanki skupaj s 1. proletarsko brigado izvedli juriš, s katerim so razbili nemško obrambo zahodno od Knina, zato so bili Nemci in njihovi zavezniki prisiljeni zapustiti svoje položaje na desnem bregu reke Krke in tudi mesto Knin (Bolfek 2007a).

Severna skupina brigade je v tej bitki izgubila štiri tanke in en oklepni avtomobil, nekaj pa jih je bilo poškodovanih. V bitki za Knin so smiselno uporabili predhodne izkušnje delovanja manjših skupin tankov na kraškem terenu, pa tudi pehota se je naučila sodelovati s tanki. Pridobljene izkušnje, plačane s krvjo, so pripomogle k nadaljnjim uspehom v naslednjih bojih (Bolfek 2007a).

3. novembra 1944 se je južna skupina 1. tankovske brigade izkrcala v Dubrovniku. Ob izkrcanju je južno polovico sestavljal 1. tankovski bataljon, polovica 3. tankovskega bataljona, četa oklepnih avtomobilov in deli zalednih enot. Naloga južne skupine je bila pomagati 2. korpusu v bojih za osvoboditev južne Hercegovine. Južno skupino so kmalu preuredili in iz njenih 25 tankov in 12 oklepnih vozil oblikovali 1. tankovski bataljon v polni sestavi, 3. bataljon z eno četo, v rezervi pa so bili štirje tanki ter eno oklepno vozilo. S tako preureditvijo je en tankovski bataljon ostal v prvotni sestavi, tankovske čete pa so imele 7 tankov in 3 oklepna vozila. V 3. bataljonu je ostala četa z dvema tankovskima vodoma, ki sta razpolagala s tremi tanki in vodom oklepnih avtomobilov. Štab južne skupine je spremembe v organizaciji in formaciji napravil zato, da je osamosvojil osnovne bojne enote in zagotovil minimalno rezervo. Take spremembe je zahteval teren in nasprotnik. Južna skupina 1. tankovske brigade je v mostarski operaciji utirala pot 29. hercegovski diviziji (Bolfek 2007a).

Področje Mostarja je bilo vitalnega pomena za nemško skupino armade E, saj so z njegovo zasedbo ščitili področje Sarajeva, hkrati pa je bil s tem varovan levi bok armade E, ki se je umikala iz Grčije po dolini reke Bosne proti Slavonskemu Brodu. Sama obramba Mostarja je bila strukturirana v dveh pasovih, prvi pas je potekal 20–25 km od Mostarja v močnih oporiščih, kot so Čapljina, Široki Brijeg, Nevesinje, Blagaj in Buna na Neretvi, drugi obroč pa je temeljil na vpadnicah v Mostar in v samem mestu. Štab 8. korpusa je v načrtih predvidel zavzetje Širokega Brijega, s tem pa zaprtje področja severno in zahodno od Mostarja, 2. korpus pa je imel nalogo zapreti področje z južne smeri. V drugi fazi bitke bi oba korpusa z vsemi močmi izvedla napad na mesto in preprečila umik nasprotnikov v smeri Sarajeva. Severna skupina je bila dodana 8. korpusu Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, južna pa 2. korpusu Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Tako je po več kot treh mesecih 1. tankovska brigada Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije v operaciji za Mostar ponovno delovala kot celota (Bolfek 2007a).

Na poti za osvoboditev Mostarja so se tankisti v začetku februarja soočili z velikimi težavami, zlasti z snegom in poledico (Klun 1998b). 28. januarja 1945 je bilo južni skupini ukazano, naj

z eno tankovsko četo zavzame Čapljino, predvsem pa most čez Neretvo. V Čapljini niso naleteli na nasprotnike, zato so za zavarovanje mostu postavili tri tanke, štirje pa so bili v rezervi v vasi Tasovčiči. Naslednji dan so ustaši in Nemci, ki so se skrili v hišah, pričeli zjutraj streljati iz hiš, obenem pa je nasprotnik zavzel dominantne vrhove v okolici. Tanki, ki so varovali most, so streljali v hiše, iz katerih so bili napadeni. Trije tanki iz Tasovčičev pa so krenili v mesto in naprej proti Ljubuškem, od koder je k nasprotniku prihajala pomoč. Tanki so okoli opoldneva ponovno prevzeli nadzor v Čapljini. Drugi tanki so počakali 12. brigado 29. divizije, ki je ob njihovi pomoči 1. februarja zavzela Čapljino in iz Čapljinje nadaljevala pot proti Čitluku, na isti dan pa je 4. brigada 9. divizije osvobodila Ljubuški. 4. februarja je brigada dobila navodilo, naj podpre napad 26. divizije na Široki Brijeg. Napad se je pričel 6. februarja ob sedmih zjutraj po polurnem artilerijskem obstreljevanju. 7. februarja je 3. tankovski bataljon brez izgub zasedel ključne obrambne položaje, po izgubi le-teh se je nasprotnik umaknil v smer Mostarja. Boji za Široki Brijeg so se končali istega dne okoli 16.00. Po padcu Širokega Brijega se je nasprotnik pripravil na obrambo Mostarja (Bolfek 2007a).

Splošni napad na Mostar se je začel 13. februarja zjutraj. Naslednji dan sta dva bataljona tankov z inženirskim bataljonom napredovala južno od vasi Ilić, kjer so nasprotniki porušili del ceste, zato je bilo potrebno ta del obiti in čim prej prodreti v Mostar, kjer so že potekali poulični boji. Pehoti je bila potrebna pomoč, zato se je štab brigade odločil, da morajo tanki napredovati po strmem in kamnitem področju na cesto v vas Ilić, od tam pa skozi mesto v treh kolonah, ki so potekale v smeri glavnih mostov na Neretvi. Ob treh popoldne so se tanki prebili na desni breg Neretve. Do sedme ure zvečer so enote strle vsak odpor v mestu. Istega dne je iz smeri Nevesinja in Stolca prispela južna skupina 1. tankovske brigade, ki je bila v sestavu 2. korpusa, s tem pa je bil Mostar osvobojen (Bolfek 2007a).

Po koncu mostarske operacije, v začetku marca 1945, se je celotna 1. tankovska brigada zbrala na področju Šibenika, Drniša in Skradina, kjer je bila dodeljena v takrat novo formirano 4. armado. Glede na to, da je brigada v mostarski operaciji doživela izgube v moštvu in bojni tehniki, je bila priprava brigade usmerjena v glavnem na popravilo bojnih vozil, popolnitve moštva in njihovo strokovno usposabljanje. Novo formirani 4. armadi je vrhovni komandant zadal cilj, in sicer dokončno osvoboditev Like, hrvaškega Primorja, Istre in slovenskega Primorja ter Trsta. 1. tankovska brigada je zato dobila cilj, da v novi fazi operacije za osvoboditev Like podpre akcije 19. in 26. divizije pri uničenju sovražnih sil v Lapcu, Udbini in Korenici. Zaradi tega je bilo 17., 18. in 19. marca 1945 izvršeno premeščanje posameznih delov brigade v Gračac, Lovinac in Srb. Na predlog komandanta brigade je komanda 4. armade

odločila, da 1. tankovska enota podpre skupaj z 2. in 4. bataljonom napad 19. divizije v smeri Donji Lapac–Nebljusi–Bihać, s 1. in 3. bataljonom pa podpre napad 26. divizije v smeri Udbina–Korenica (Borić 1954).

22. in 23. marca so tankovske enote v sodelovanju s pehoto zlomile sovražnikovo obrambo na omenjenih lokacijah, v noči med 23. in 24. marcem pa so se spustile v dolino reke Une v smeri Lohovo–Golubić in se zjutraj, 24. marca, prebile do Bihaća (Borić 1954).

Po uspešnem preboju sovražnikove obrambe v Kravški dolini so v smeri delovanja 19. divizije naleteli na sovražnika na Plješivici. Zaradi energičnega delovanja tankovskih enot sovražnik ni uspel organizirati obrambe Korenice. 21. marca je bil cilj na tem področju dosežen, tankovski bataljoni pa so bili razmeščeni na širšem področju z namenom, da bi izvršili morebiten protinapad proti sovražnim enotam, ki bi mogoče prišle v pomoč odsekanemu Bihaću iz smeri Slunj–Karlovac in Gospić–Bunić (Borić 1954).

Sam napad na Bihać se je začel 24. marca 1945 zjutraj. Deli 1. in 3. bataljona so uspešno podpirali pehoto pri obvladovanju dela mesta na levem bregu reke Une. V borbah za zavzetje mosta na Uni so se še posebej izkazali oklepni avtomobili 1. tankovskega bataljona. Borbi za Bihać so sledile tudi sovražnikove protiakcije. Iz Karlovca so na pomoč sovražnim enotam bile napotene ustaške enote iz 104. divizije, ki je bila hitro premeščena v ta sektor iz sremske fronte. Tem sovražnim enotam so se zoperstavile enote 7. udarne divizije 4. korpusa, okrepljene z 2. tankovskim bataljonom (Borić 1954). Poleg 104. divizije so na pomoč enotam v Bihaću prišle sile, ki so bile sestavljene iz delov nemškega 20. lovskega polka, 4. policijskega polka in ustaško-domobranske 13. divizije pod poveljstvom polkovnika Hamerschmidta preko Poloja in Slunja v smeri Rakovice. V Rakovici ni bilo jugoslovanskih enot, zato je nasprotnik s štirimi bataljoni in enajstimi topovi prišel do Oštarskih Stanov. Iz rajona Bihaća so bile v smer proti Rakovici napotene 1. in 3. udarna brigada 8. udarne divizije iz rajona Korenice ter 14. udarna brigada 19. udarne divizije, ki je bila okrepljena z 2. tankovskim bataljonom in 3. motoriziranim artilerijskim divizionom. Te sile so bile dovolj, da so 27. marca zadržale nasprotnika in mu nanesle občutne izgube in ga odbile proti Primišlju (Kostić 1978, 83–84). V nočnih bojih pri Rakovici je bil sovražnik ustavljen in prisiljen v unik. Medtem so enote 2. tankovskega bataljona zaradi nezadostne izurjenosti in pomanjkljivih izkušenj v skupnih nočnih bojih tankov in pehote utpele občutne izgube v moštvu in tehniki. Zaradi precenitve svojih zmožnosti in sovraštva do sovražnika so se tanki preveč odmaknili od pehote in se izpostavili sovražnim Panzerfaustom in protitankovskim zasedam (Borić 1954). Z osvoboditvijo Slunja 28. marca v

zgodnjih jutranjih urah je bila nevtralizirana nevarnost za zaledje enot, ki so napadale Bihać (Kostić 1978, 84).

Z osvoboditvijo Bihaća so bili izpolnjeni predpogoji za nadaljnji razvoj operacij 4. armade v smeri Gospića, Otočca in Senja. Zaradi tega se je v tem času začelo prestrukturiranje enot 4. armade za drugo fazo bitke za osvoboditev Like, to je uničenje sovražnih enot in osvoboditev Perušića in Gospića. V tej fazi je 1. tankovska brigada dobila cilj, da v sodelovanju z enotami 20. in 26. udarne divizije likvidira sovražne sile na tem sektorju, kot prvi in neposredni cilj pa je bilo uničenje sovražnika v Gospiću in osvoboditev mesta. V bojih za osvoboditev Gospića so tankovski bataljoni imeli v svojem sestavu protitankovsko artilerijo, ki je bila takrat prvič uspešno uporabljena. Napad na Gospić se je začel 4. aprila zjutraj. Kljub temu da je noč prej obilno deževalo, celo snežilo, in so bila tla razmočena in so oteževala premikanje, je pehota ob sodelovanju tankov že popoldne zavzela Gospić (Borić 1954).

Po osvoboditvi Gospića je bil 6. aprila 4. tankovski bataljon usmerjen na relacijo Gospić–Zalužnica–Glavace–Brlog s ciljem, da z vsiljenim maršem dospe na križišče cest Brlog–Otočac in Brlog–Glavace in s tem onemogoči umik nasprotniku v smeri Otočac–Senj, nato pa v sodelovanju z enotami 19. divizije likvidira sovražna oporišča Žuta Lokva in Prekike. Za uresničitev tega cilja je bilo potrebno, da se 4. tankovski bataljon okrepi s pehoto in izvede tankovski desant. Ker sam tankovski bataljon ni imel v svoji sestavi pehote, mu je bil dodan bataljon pehote iz 19. divizije. 2. tankovski bataljon pa je dobil nalogo, da s tanki podpre frontalni napad na mesto Otočac, po zavzetju mesta pa nadaljnji pregon sovražnika v smeri Kompolje–Brlog, kjer se je združil s 4. tankovskim bataljonom (Borić 1954).

Med izvrševanjem zadanih ciljev so se tankovske enote 6. aprila okoli 19.00 zbrale na predvidenih položajih. Medtem se je ponoči sovražnik naglo umaknil z Otočca. V nočnih bojih z 2. in 4. tankovskim bataljonom se je sovražniku uspelo prebiti in umakniti k Senju. 7. aprila zjutraj je 4. bataljon s sodelovanjem enot 19. udarne divizije pričel napad na obrambo, ki jo je organiziral sovražnik in okoli 13.00 prisilil sovražnika, ki je doživel težke izgube, k umiku k Vratniku. 2. tankovski bataljon je nameraval izvršiti obhodni manever v smeri Srpsko Polje–Crni Kal–Melnice s ciljem, da preseka komunikacijo Žuta Lokva–Senj in da iz sovražnikovega zaledja sodeluje v napadu na fronto. Ta zamisel se ni realizirala, saj so težki terenski pogoji popolnoma onemogočili delovanje v tej smeri. Zaradi neustreznega terena tankovske enote niso sodelovale v osvoboditvi Vratnika in Senja, zato je, da bi se nasprotniku onemogočil umik k Sušaku, bil 3. tankovski bataljon usmerjen z enotami 19. divizije v smer Žuta Lokva–Krivi put,

da na ustreznem mestu postavi tankovsko zasedo in onemogoči sovražniku umik v smeri Crikvenica–Sušak. Z sodelovanjem tankovskih in pehotnih enot so bili ostanki 15. nemškega korpusa, vključno z njegovim komandantom, prisiljeni kapitulirati (Borić 1954).

Istovčasno so sile 13. divizije zasedle Ogulin, v tem času se je sovražnik nahajal v Tounju, od koder je z boka ogrožal jugoslovanske enote v Ogulinu. Zaradi tega je 2. tankovski bataljon odhitel na pomoč enotam 13. divizije za uničenje sovražnika pri Tounju. V teh bojih so se partizanski tanki prvič soočili z nemškimi tanki tipa Panter. Z osvoboditvijo Tounja in Ogulina je bil zavarovan desni bok 4. armade, s tem pa ustvarjeni pogoji za osvoboditev hrvaškega Primorja. Da bi sovražnik preprečil to namero, je bila iz Istre premeščena 237. pehotna divizija za obrambo linije Lokve–Crikvenica. Za preboj te obrambne linije so bile angažirane enote 13. divizije s podporo 2. tankovskega bataljona in enote 19. divizije s podporo 4. tankovskega bataljona. Terenske razmere so bile za uporabo tankov povsem neprimerne, še posebej v smeri Zlobin–Plase, vendar je kljub temu bila tankovska podpora uspešna in je prisilila sovražnika k umiku, še uspešnejša pa je bila tankovska podpora v bitki za Sušak v smeri Čavle–Trst. Sovražnikova obramba je temeljila na mnogih bunkerjih, ki pa so bili hitro uničeni s preciznim artilerijsko-tankovskim ognjem. Sovražnik se je umaknil v fortifikacije na stari jugoslovansko–italijanski meji v liniji Klana–Sušak. S tem so se končale operacije za Gorski Kotar in hrvaško Primorje, tako pa je bil izvršen del cilja 4. armade, postavljen s strani vrhovnega komandanta (Borić 1954).

4. aprila 1945 je 4. armada dobila nalogo, da začne hitri prodor v smeri Reka–Trst z glavnimi silami v smeri Klana–Ilirska Bistrica. Desna smer je potekala na relaciji Prezid–Mašun–Pivka, leva smer pa z desantom preko Krka in Cresa v Istro, da bi osvobodili Istro in Trst, s tem pa uresničili odločitev, da se ti kraji priključijo k Jugoslaviji. 16. aprila je 4. armada zasedla položaje na stari jugoslovansko-italijanski meji. Od 17. do 20. aprila so sovražnika potisnili na desni breg reke Rečine. 43. in 13. divizija 11. korpusa sta s podporo 2. tankovskega bataljona dosegli Čabarsko polico do Jelenja, 19. divizija s podporo 4. tankovskega bataljona pa Rečino od Jelenja do morja. Generalštab Jugoslovanske armade se je 20. aprila odločil, da je potrebno hitrejše prodiranje proti Trstu. Nemci so fronto, ki se je raztezala od Snežnika do morja, krčevito branili, zato sta se dva bataljona 10. brigade in 4. tankovski bataljon odpravila z Mašuna preko Tuščaka z namenom, da udarijo v Koritnice sovražniku v bok in hrbet in presekajo njihovo zvezo s Knežakom. Prodor je bil uspešen, saj so Nemci zapustili Koritnice in se umaknili v Knežak. 10. brigada je s svojimi tremi bataljoni in dvema tankovskima bataljonoma nadaljevala napad na Knežak in po kratkem boju neutralizirala to sovražno oporišče. 4. tankovski bataljon

je nato prodiral proti Pivki in Šilentabru in uspešno prodril v Pivko. Še pred koncem dneva je 10. brigada prispela na linijo Prem-Šembije, kamor je prispel tudi 2. tankovski bataljon. Naslednji dan se je 10. brigada pripravljala za napad na Ilirsko Bistrico in Milanjo, istočasno pa je nasprotnik napadel iz Ilirske Bistrice v smeri proti Šembijam. Štab divizije se je tako odločil, da nadaljuje z objemnim manevrom. En bataljon 10. brigade z 2. tankovskim bataljonom je krenil čez Mereče, da bi prodril z zahoda v Ilirsko Bistrico, preostale sile pa so napadle komunikacije južno od Šembij. Dva bataljona 8. brigade, ki sta prispela, sta se prav tako usmerila proti Ilirski Bistrici. Manever je uspel v celoti, saj so Nemci najprej popustili na Milanji in so se umaknili v Ilirsko Bistrico, nato pa še iz Ilirske Bistrice, saj so bili obkoljeni s severa, zahoda in vzhoda. Po osvoboditvi Ilirske Bistrice je 2. tankovski bataljon z 10. in 8. brigado nadaljeval v smeri Podgrada, Jelšan in Zabič, 9. brigada pa je s 4. tankovskim bataljonom napadla iz Pivke v smeri Postojne in jo osvobodila. Štab 4. armade je ukazal 20. diviziji, naj takoj krene v smer Trsta, zato se je oblikovala posebna manevrska skupina, ki jo je sestavljala 1. tankovska brigada, motorizirana pehota, motorizirana artilerija in inženirci. Manevrska skupina je dobila nalogo, naj čim prej zasede Trst (Bolfek 2007a).

Manevrska skupina se je razdelila v dve koloni, ki sta 29. aprila krenili iz Pivke. 4. tankovski bataljon se je nahajal v desni skupini in je krenil iz Pivke proti Čepnu in naprej v Divačo, 2. tankovski bataljon pa je bil v levi koloni, ki je iz Pivke krenila v Ribnico in nato v Škoflje, v Divači pa sta se koloni ponovno združili. Desna kolona je naslednji dan osvobodila Sežano in nadaljevala svoj pohod proti Opčinam. Na Opčinah se je nasprotnik močno upiral, saj je pričakoval, da se bo lahko vdal zahodnim zaveznikom. Leva kolona je po zavzetju Lokev napadla Kozino in Bazovico, ki so jo zavzeli šele po drugem napadu. V bojih 30. aprila je manevrska skupina zasedla kraje v okolici Trsta. Manjše pehotne enote so se do mraka prebile v predmestja Trsta, 1. maja pa so enote 4. armade Jugoslovanske armade napadle Trst. 2. tankovski bataljon je skupaj z 10. dalmatinsko brigado vdrl v mesto, kjer so že potekali hudi boji. Del sovražnih enot se je poskušil umakniti v vojašnice in na sodišče, poskus preboja iz vojašnic in sodišča pa ni bil uspešen, saj so enote 4. armade že sklenile obroč okoli Trsta. Nemci so 1. maja ponovno zasedli Postojno, zato se je vod oklepnih avtomobilov 4. bataljona odpravil na pomoč pehoti v Postojno. 2. maja je 4. tankovski bataljon iz svojih položajev krenil preko Bazovice v Trst in blokiral sovražnika v vojašnicah in na sodišču, naslednji dan pa je prisilil sovražnika k vdaji (Bolfek 2007a).

Nekaj dni prej, 29. aprila, je v Italiji kapitulirala nemška armadna skupina C, kar je zaveznikom omogočilo neoviran prodor proti severni meji Italije. Z namenom, da bi obkolili 97. korpus in

umikajoče kvizlinške enote, je 4. armada Jugoslovanske armade 29. aprila preuredila svoje enote. Po osvoboditvi Trsta se je večina enot Jugoslovanske armade usmerila k zožitvi obroča okoli nemškega 97. korpusa v okolici Ilirske Bistrice. 1. bataljon so dodelili 26. diviziji, ki je iz Ilirske Bistrice napadla v smeri Reke. Nemci so se poskušali 3. maja prebiti v Ljubljano preko Ilirske Bistrice, vendar jim je bil preboj onemogočen s strani 1. tankovskega bataljona in oklepnih vozil. Naslednji dan sta iz Trsta prišla 2. in 4. tankovski bataljon, ki sta okrepila položaj in onemogočila sovražnikov preboj pri Ilirski Bistrici. 6. maja so enote 4. armade ponovno napadle 97. korpus in ga po celonočnih bojih naslednji dan, 7. maja, prisilile k vdaji (Bolfek 2007a).

2. maja so na Opčinah izločili tankovsko četo iz 3. bataljona in jo priključili motorizirane mu odredu, ki je bil sestavljen iz 11. dalmatinske brigade, motoriziranega artilerijskega divizionu in baterije protitankovskih topov. Odred je po dolini Soče preko Vršiča prešel na Koroško, da bi preprečili sovražnikov umik prek Celovca. 8. maja so prestopili bivšo jugoslovansko-italijansko mejo v Kranjski Gori, naslednji dan pa je del odreda prispel v Celovec, kjer so vzpostavili stik z zahodnimi zavezniki in enotami Jugoslovanske armade iz Štajerske in Koroške. Del odreda je odšel v Jesenice in Hrušico 10. maja, kjer je naslednji dan razorožil 5.200 umikajočih vojakov. Odred je svojo bojno pot zaključil 15. maja 1945 (Bolfek 2007a).

4 Druga tankovska brigada Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije

4.1 Ustanovitev

V času, ko so se enote 1. tankovske brigade že izkrcale na Visu, je bila poslana v Sovjetsko zvezo skupina 600 borcev in častnikov na šolanje, kar je bilo v skladu z dogovorom med Vrhovnim štabom Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije in sovjetskim vodstvom o ustanovitvi še ene tankovske brigade. Teh 600 pripadnikov, namenjenih za ustanovitev 2. tankovske brigade, je bilo poslanih iz Italije junija 1944 (Bolfek 2007b). Skupina, ki je odšla v Sovjetsko zvezo, je že opravila ustrezno usposabljanje z britansko tehniko. Skupina je bila iz Barija prepeljana z letali na letališče pri Vinici v Ukrajini v dveh delih, nekaj dni za prvo skupino je v Vinico prispela še druga skupina, od koder sta bili obe skupini prepeljani z vlakom preko Kijeva in Moskve v Kolomno (Klun 1998c).

V Kolomni je bilo taborišče, v katerem se je nahajalo več tisoč Jugoslovanov, ki so bili prisilno mobilizirani v nemško vojsko in so se borili na vzhodni fronti, kjer so jih zajele enote Rdeče

armade ali pa so se ji sami predali. Mnogi med njimi so se želeli pridružiti enotam Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Med ujetniki so izbrali 300 kandidatov, ki so skupaj s 600 pripadniki skupine iz Italije tvorili jedro za ustanovitev 2. tankovske brigade Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije (Bolfek 2007b).

4.2 Urjenje

Skupina 900 pripadnikov je bila poslana v bližino Tule, v Tesnickoje. Po prihodu v Tesnickoje so bili razporejeni v enote, kakor je to zahtevala takratna formacija sovjetske tankovske brigade (Bolfek 2007b). Urjenje se je začelo 6. oktobra 1944 za vso osebje in takrat je bila ustanovljena 2. tankovska brigada Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije (Klun 1998c). V drugem viru pa sem zasledil, da je bila brigada formalno ustanovljena po zaključku urjenja, 8. marca 1945 (Bolfek 2007b).

Šolanje je potekalo pozimi, na poligonu je bilo tudi do pol metra snega in temperature -40 stopinj Celzija, kar je marsikomu povzročilo hude ozeblino, v glavnem pa so se borci kmalu privadili na razmere ruske zime. Urjenje so izvajali sovjetski podčastniki in častniki. Urjenje je bilo organizirano po bataljonih in samostojnih četah različnih specialnostih in je trajalo pet mesecev. V prvih treh mesecih je urjenje temeljilo na individualnem usposabljanju, v četrtem mesecu so se urile tankovske posadke in oddelki, v zadnjem mesecu pa so izvajali vaje do nivoja voda oziroma čete. Po končanem urjenju, 8. marca 1945, je bila 2. tankovska brigada formalno ustanovljena (Bolfek 2007b).

Še pred prihodom v Tesnickoje se je moštvo 2. tankovske brigade urilo s pehotnim orožjem v taboru v Kolomni, urjenje s tem orožjem pa se je nadaljevalo tudi v Kolomni. Za šolanje komandirjev čet, osebja, štabov bataljona in štaba brigade pa je potekalo šolanje po posebnem načrtu. Glavna oblika urjenja je bilo reševanje taktičnih nalog po zemljevidu, poleg tega pa je obstajala še posebna oblika šolanja, tj. obnavljanje bojnih nalog raznih oklepni enot na fronti. To urjenje je potekalo za vse častnike, od komandirjev čet do komandanta brigade, šolali so se tako sovjetski kot jugoslovanski častniki. Ta izobraževanja so izvajali sovjetski častniki, ki so prišli s fronte, na zemljevidih in skicah pa so jim nazorno prikazovali posamezne operacije. Brigada je ob ustanovitvi imela 1150 moških (Klun 1998c).

4.3 Oprema in oborožitev

Brigada je bila sestavljena iz treh tankovskih bataljonov s po dvema tankovskima četama, v vsaki četi pa so bili trije tankovski vodi, v vsakem vođu pa trije tanki in tank poveljnika čete.

Svoj tank je imel tudi poveljnik bataljona, dva tanka pa sta bila v štabu (Bolfek 2007b). Formacija je bila identična formaciji tankovskih brigad Rdeče armade (Klun 1998c).

Brigada je imela skupno 65 tankov T-34/85 (glej Sliko 4.1), opremljenih s 85-milimetrskimi topovi. Brigada je imela še spremljevalno četo, izvidniški bataljon, četo 12,7 mm protiletalskih mitraljezov, tehnično četo in sanitetni vod. Tankovski bataljoni so bili v materialno-tehničnem smislu povsem samostojni, vsak bataljon pa je imel še zaledni vod z oddelkom za oskrbovanje s strelivom in gorivom, z oddelkom za vzdrževanje, z intendantskim oddelkom in sanitetnim oddelkom (Bolfek 2007b). Ob tankih T-34/85 so bila druga vozila v sestavi brigade trije oklepni avtomobili, 151 tovornjakov in posebnih vozil ter 12 motociklov (Klun 1998c). Oklepni avtomobili so bili BA-64, kamioni pa znamke Zis in Gaz (Dimitrijevič in Savič 2011, 356).

Oddelek za vzdrževanje je imel v sestavu premično delavnico z orodjem in rezervnimi deli. Premična delavnica je svoje delo opravljala tako, da je prišla do tanka v okvari, ga popravila in šla do naslednjega pokvarjenega tanka. Sovjeti so takšne premične delavnice poimenovali »letuška«, ta naziv pa je prevzela tudi 2. tankovska brigada (Bolfek 2007b).

Za neposredno pomoč tankovskim bataljonom je bil formiran motodesantni bataljon. Na vsak tankovski bataljon je prišla po ena motodesantna četa, katere moštvo se je vozilo na tankih ali s kamioni brigadne tehnične službe (Bolfek 2007b). Osnovna oborožitev motodesantnega bataljona je bila sovjetska brzostrelka kalibra 7,62 mm, vsak vod bataljona pa je imel svojo lahko strojnico (Klun 1998c).

Slika 4. 1: Tank T-34/85

4.4 Bojno delovanje

2. tankovska brigada je bila po koncu urjenja pripravljena za transport v Jugoslavijo. Z vlakom je bila prepeljana iz Tule preko Sovjetske zveze, Romunije in Bolgarije do Jugoslavije. 26. marca 1945 je brigada prispela v Topčider, naslednji dan pa je paradirala skozi Beograd. Že 28. marca je bila brigada po delih in v tajnosti napotena na sremsko fronto v razporedu sil 1. armade. Od 28. marca do 7. aprila se je grupirala v Erdeviku, od koder sta bila 1. in 3. bataljon preko Save premeščena v Beograd. Kasneje je prišel še 2. tankovski bataljon, ki je bil po reki prepeljan do Šabca in kasneje preusmerjen v smeri Bosne. V Beogradu je pod poveljstvom Generalštaba Jugoslovanske armade ostala 2. tankovska četa 2. bataljona. Do prihoda 2. tankovske brigade na fronto partizani na sremski fronti niso razpolagali z oklepnimi silami, s prihodom 2. tankovske brigade pa so pridobili spoštovanja vredno enoto, s katero so lahko izvedli ofenzivne akcije (Dimitrijević in Savić 2011, 356).

Na področju Srema in Slavonije se je frontna linija začela pomikati s partizanskim prebojem sremske fronte 12. aprila 1945 in postopoma naprej z njihovim napredovanjem skozi Slavonijo v Zagreb. V Slavoniji so se nahajale večje sile skupine E, ki so se postopoma umikale na zahod. 2. tankovska brigada je sodelovala v preboju sremske fronte 12. aprila v smeri Vinkovcev tako, da sta bila njena dva tankovska bataljona dodeljena drugim enotam. 1. bataljon je bil dodeljen 1. proletarski, 3. bataljon pa 21. srbski diviziji. Preostale sile so bile globoko za prvim napadalnim valom. Na sovražni strani fronte so se nahajali deli nemškega 34. korpusa. V tem času je samo 41. pehotna divizija delovala v smeri pričakovanega partizanskega napada, deli 22. divizije in nekaj hrvaških sil so delovali na drugih odsekih fronte, nekaj večjih enot pa se je nahajalo na položajih proti Dravi in Brčkem. Partizanska ofenziva je Nemce ujela v postopnem umikanju na drugo obrambno linijo nekoliko zahodneje v Slavoniji. Na to linijo bi se moral nemški 34. korpus umakniti, ko bi se do 15. aprila umaknile nemške sile iz Bosne, ki so prvi teden v aprilu pričele zapuščati položaje. Ob začetku ofenzive, 12. aprila zjutraj, so tanki 2. tankovske brigade sodelovali z enotami Jugoslovanske armade, ki so krenile v smeri od Šida do Vinkovcev in Vukovarja. Od Šida do Vinkovcev je prodiral 3. tankovski bataljon, 1. bataljon pa v smeri Vukovarja, v katerega so partizani vkorakali 12. aprila zvečer. V bojih prvega dne sta bila težje poškodovana dva tanka, pet pa lažje, uničen je bil tudi en oklepni avtomobil, skupne izgube so tako znašale 8 vozil. Tekom naslednjega dne so se odvijali boji v smeri Vinkovcev, v katere so partizani vstopili 13. aprila zvečer. Na ta dan je 2. tankovska izgubila dva tanka, ki ju je onesposobila nemška protitankovska artilerija. Tanka sta bila puščena na mestu zadetka z namenom, da bi ju naknadno popravili, saj se tehnična služba brigade med boji

še ni znašla. Posebno velike izgube so bile med pripadniki motodesantne pehote, ki so imeli ukaz, da se ne umaknejo s tankov, dokler se ne prodre v sovražnikove linije, kar je privedlo do velikih žrtev vojakov na oklepnih vozilih. Tanki so tako izgubili potrebno pehoto, ki bi jih morala spremljati po prihodu v sovražne linije. Nekaj tankov je bilo izgubljenih, ker so naleteli na minska polja (Dimitrijević in Savić 2011, 357).

2. tankovski bataljon, brez 2. tankovske čete, ki je ostala pod poveljstvom Generalštaba Jugoslovanske armade, je moral prečkati Drino in napredovati proti Brčkem paralelno s silami v Sremu. Motorna vozila so prečkala Drino preko mosta pri Zvorniku, tanki pa težje, saj so Drino prečkali na splavih. Tanki so tako nadaljevali preko Bijeljine k Brčkem, vendar se je fronta na bosanski strani v tem času že pomaknila nekoliko na zahod, zato ni bilo potrebe, da bi se tankovske sile posebej angažirale. Sprejeta je bila odločitev, da se tanki z bosanske strani skupaj z nekaj partizanskimi silami pri Brčkem premaknejo na drugo stran Save, na slavonsko stran, 10. aprila zvečer. V naslednjih dveh dneh je morala skupina postaviti mostišče. 2. bataljon je prešel Savo 12. aprila in tako so vstopili v Županjo. Naslednji dan so napredovali od Županje in naleteli na nemške sile, ki so se umikale s svojo motorizacijo v skokih, kakor so za njimi prodirale partizanske enote. To se je dogajalo na dveh mestih, dokler partizanski tanki pri vasi Gudinač niso padli v zasedo. V dvodnevem boju, ki se je vnel 14. aprila, sta bila uničena dva tanka. Izgube so bile predvsem zaradi nezkušenosti, slabe podpore in začetnega delovanja samo enega tankovskega voda, ki je bil uničen v smeri svojega delovanja. 2. bataljon je v nadaljevanju samo sledil umikajoči se nemški sili v smeri Slavonskega Broda, kjer je bila predvidena nova obrambna linija. Med 14. in 16. aprilom se je nadaljeval prodor partizanskih sil skozi Slavonijo v smeri proti Đakovem. 2. tankovska brigada je do 16. aprila bivala v Vinkovcih, kjer so medtem zbrali poškodovane tanke. Ponoči iz 16. na 17. april je prišel 2. tankovski bataljon iz smeri Save. Celotna brigada se je grupirala in izvršila premik od Vinkovcev preko Ivankova, Đakova in naprej k Pleternici, veliki vasi vzhodno od Slavonske Požege, kjer so 18. aprila napadli to oporišče z dvema bataljonoma, ki sta bila pridana 1. proletarski diviziji. Partizansko vodstvo je podcenilo sovražnika v Pleternici, saj je sovražniku uspelo zaustaviti tanke in enega uničiti. V protinapadu nemških in hrvaških sil so bile partizanske sile s tanki odbite k vasema Smiljanka in Sokolca. Nekoliko kasneje so sovražniki iz Pleternice izvršili protinapad v smeri Selišta s tremi tanki Fiat in enim Hotchkissom, pri tem pa so odbili preostale partizanske sile k Smiljanki, vse dokler niso v boj posegli tanki v sestavi 2. tankovske brigade, saj so se nemški tanki za tem umaknili. Naslednji dan so partizani ponovili napad na Pleternico samo z eno četo iz 2. bataljona. Boji v tej močno utrjeni vasi so se vlekli

vse do jutra 20. aprila, ko so partizanske sile uspele obvladati mesto tako, da so dejansko rušili hišo za hišo s topovskim ognjem. V boju je bil uničen en tank, še eden pa je bil poškodovan. Ko so potekali boji v Pleternici, se je južno na Savi, pri Slavonskem Brodu, iz Bosne evakuirala nemška grupacija sil 21. korpusa, ki jo je vodila 7. SS gorska divizija. Nato so se nemško-hrvaške sile izvlekle iz Pleternice in se umaknile do nove obrambne linije. V premiku sil 2. brigade, takoj na izhodu iz Pleternice, je bil 2. bataljon pod močnim ognjem sovražnikovih sil, ki so se utrdile na liniji Plana–Sulkovci, zaustavljen. Niti tankovski streljani pehotni protinapad ni uspel pregnati sovražnih sil, zato je bila sprejeta odločitev, da se bataljon vrne v glavno brigado. Brigada je 22. aprila prejela nov ukaz, in sicer da z dvema tankovskima četama podpre sile 21. divizije v napadu na sovražno linijo Brod–Batrina–Novska, kamor so odšle nemške sile iz Bosne. Partizanska 21. divizija se je po načrtu morala združiti v Batrini s silami 1. proletarske divizije, ki je prihajala z druge smeri. V tej akciji sta se dobro izkazali dve tankovski četi, katerima je uspelo z energičnim napadom pregnati sovražne sile pri vasi Lužana preko reke Orljave. Nadaljnji tankovski pregon preko reke ni bil mogoč, saj so bili porušeni vsi mostovi. Kasneje se je izkazalo, da zaradi podcenjevanja sovražnikove moči s strani poveljstva 1. armade in 1. proletarske divizije v tem delu bojišča brigada ni bila uporabljena kot celota, ampak po četah in manjših enotah. Viri Neodvisne države Hrvaške navajajo, da so partizani izgubili 27 tankov. Poročilo 2. tankovske brigade iz 25. aprila pa navaja, da je brigada na ta dan imela 50 uporabnih tankov, 95 častnikov, 82 podčastnikov in 939 vojakov (Dimitrijević in Savić 2011, 358–359).

Med napredovanjem sil Jugoslovanske armade je prišlo do zastoja zaradi tehničnih in logističnih težav. Brigada ni imela zadostne količine goriva in maziva, primanjkovalo pa je tudi streliva in rezervnih delov. Načrtovana zaslomba na sovjetske sile 3. ukrajinske fronte sploh ni funkcionirala, ko je brigada zašla globlje v Slavonijo. 2. tankovska brigada je bila od 23. aprila zadržana v vasi Oriovac vse do 4. maja 1945, saj je bila popolna komaj v začetku maja in pripravljena na naslednje boje (Dimitrijević in Savić 2011, 359).

4. maja 1945 je 2. tankovska brigada nadaljevala s svojim bojnim delovanjem, vendar za razliko od bojev v aprilu je bil nadaljnji pohod bolj marširanje. 1. tankovski bataljon z motodesantno četo je izvršil marš preko Okučanov, Novske in Lipovljanov s ciljem, da podpira 21. divizijo v preboju proti Kutini. V tem času je nemško-hrvaška fronta v tej smeri razpadla, zato so se nemške in hrvaške sile pospešeno umikale, da se izognejo predaji enotam Jugoslovanske armade. 1. tankovski bataljon je prenočil v Lipovljanah, enote 21. divizije pa so že bile na dohodih v Zagreb, zato je bataljon dobil ukaz, da počaka preostanek brigade. 6. maja zjutraj je

3. bataljon krenil iz Oriovca, za njim pa še preostale enote na kamionih tehnične čete. Premikali so se v isti smeri kot prej 1. tankovski bataljon. Zaradi porušenih mostov na glavni komunikaciji proti Zagrebu je brigada napredovala v smeri Banova Jaruga–Garešnica–Čazma–Dugo Selo. Na predvečer 6. maja, pri prehodu prvega tanka preko mosta na Ilovi, se je zgodil incident. Most ni bil preizkušen, ukazano je bilo, naj se preizkusi s prehodom enega tanka. Pod težo tanka je most popustil, tank pa je zgrmel v reko. Voznik se ni poškodoval, tank pa so iz reke izvlekli trije tanki. Poškodovani tank so potem pustili v Novski. Medtem je bil zgrajen priročni most, sile brigade pa so se premaknile preko Ilove. Naslednji dan je brigada nadaljevala marš proti Čazmi, v katero je vstopila popoldne, v mestu pa so bile jugoslovanske sile že ves dan. Po dvournem odmoru je brigada nadaljevala marš v smeri Dugega Sela. Po ukazu 1. armade je 2. tankovska brigada podpirala sile 21. divizije v napredovanju od Dugega Sela preko Sesvet in Dubrave do prihoda v sam Zagreb. V rajonu Sesvete se je zbrala močna sovražna skupina, ki so jo odbile sile 2. armade, ki so že 8. maja prodrle v Zagreb. V mestu so se popoldne tega dne sile 2. in 3. tankovskega bataljona, okrepljene z motodesantnimi silami, vključile v boj, ki ga je bojevala 21. divizija. Tu je brigada izgubila še en tank, ki je bil na začetku boja zadet s protitankovskim projektilom. Ponoči pa je odpor ponehal. Naslednje jutro, 9. maja, je brigada nadaljevala pohod proti Zagrebu. Na čelu kolone je bil 1. tankovski bataljon, ki je v okolici Dubrave in Čulinca vstopil v boj, dokler so ostale sile bile v zaledju in čakale na razplet boja. Brigada se je premikala po terenu, ki je bil poln razmetane in zapuščene vojaške opreme. V popoldanskih urah je šla brigada skozi Zagreb, nato pa se je namestila v predmestju Vrapče ob zahodnem izhodu iz Zagreba v smeri Slovenije. V kasarni na Ilici je ostal samo 2. tankovski bataljon. Ta enota je potem sodelovala v akciji pri Šestinu, kjer je bilo zaradi poznega spusta s tankov nekaj žrtev med motodesantno pehoto. Del moštva je bil napoten v Maksimir, da pobere, kar se je dalo od zapuščene tehnike in motorizacije. V Maksimiru je bil razvit park bojnih vozil s potrebnimi delavnicami in večjim številom različnih vozil. Z zaplenjenimi vozili so popolnoma motorizirali motodesantni bataljon in ostale enote brigade. Brigada je ostala v rezervi 1. armade. Nekoliko kasneje je krenila proti Sloveniji v spremeljavi sil 1. armade in je 11. maja prišla v Zidani Most. Del 2. tankovske brigade, ki je ostal v Zagrebu, je sodeloval 13. maja v sprevedu sil Jugoslovanske armade skozi Zagreb. Potem je brigada preko Ljubljane izvršila marš proti Trstu (Dimitrijević in Savić 2011, 387–388).

Po osvoboditvi Zagreba je 1. armada Jugoslovanske armade prodrla v Slovenijo v smeri Zagreb–Celje–Šoštanj. 10. maja je v okolici Zagreba prišlo do bojev, 3. tankovski bataljon pa je ostal v Zagrebu kot armadna rezerva, ostale enote 2. tankovske brigade pa so preganjale

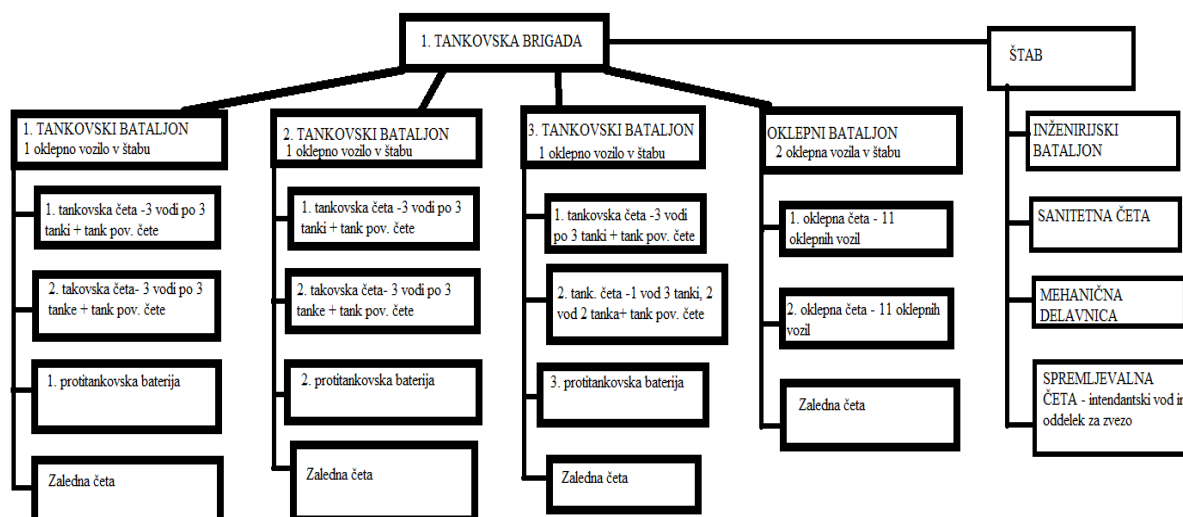
sovražnika v smeri Zagreb–Brežice–Celje. Iz Zagreba v smeri Zidanega Mosta sta se umikali 7. SS divizija in 373. legionarska divizija, ki sta se predali enotam 2. armade, s tem pa je bila odprta pot v Celje brez boja. 12. maja sta 11. in 16. divizija v Celju razorožili nasprotne sile, pri čemer enote 2. tankovske brigade niso sodelovale, akcije pehote so le spremljale. Brigada je iz Celja krenila v Ljubljano, kamor je bil poslan tudi 3. tankovski bataljon, ki je ostal v armadni rezervi. Brigada je 19. maja 1945 po ukazu iz štaba novoformirane 1. tankovske armade Jugoslovanske armade pod poveljstvom generala Petra Drapšina odšla iz Ljubljane preko Postojne v Trst, da okrepi sile Jugoslovanske armade v tem mestu. Po prihodu v Trst in prikazovanju moči se je brigada iz Trsta umaknila v smeri Vipave in Ajdovščine, kjer je ostala še nekaj časa v sklopu sil Jugoslovanske armade, ki so bile tam z namenom, da zaustavijo morebitni prodor angloameriških sil na ozemlje Slovenije in Istre (Bolfek 2007c).

5 Primerjava 1. in 2. tankovske brigade Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije

5.1 Primerjava formacij

Formacijski sestav 1. tankovske brigade je bil odvisen od razpoložljivih sredstev, potreb organizacije in izurjenosti moštva. Formacijsko je 1. tankovska brigada imela sprva tri tankovske bataljone s po dvema tankovskima četama, vsaka četa pa je imela tri vode s tremi tanki. Kasneje je bil ustanovljen še četrti bataljon, ki je bil bataljon oklepnih vozil. Vsak tankovski bataljon je imel v svoji sestavi še zaledno četo in protitankovsko baterijo, tankovske četa pa so imele poleg tankovskih vodov še oddelek za oskrbo, ki je imel nekaj kamionov, ki so prevažali opremo in gorivo. Bataljon oklepnih vozil ni imel svoje protitankovske baterije tako kot tankovski bataljoni. Za vleko topov so bili namenjeni tovornjaki in dva vlačilca – goseničarja. Zaledno četo v bataljonu so sestavljali vod za oskrbovanje, mehanična delavnica in intendantski vod (Babić in Luštek 1969, 32–34). Formacijski sestav 1. tankovske brigade je prikazan na Shemi 5.1.

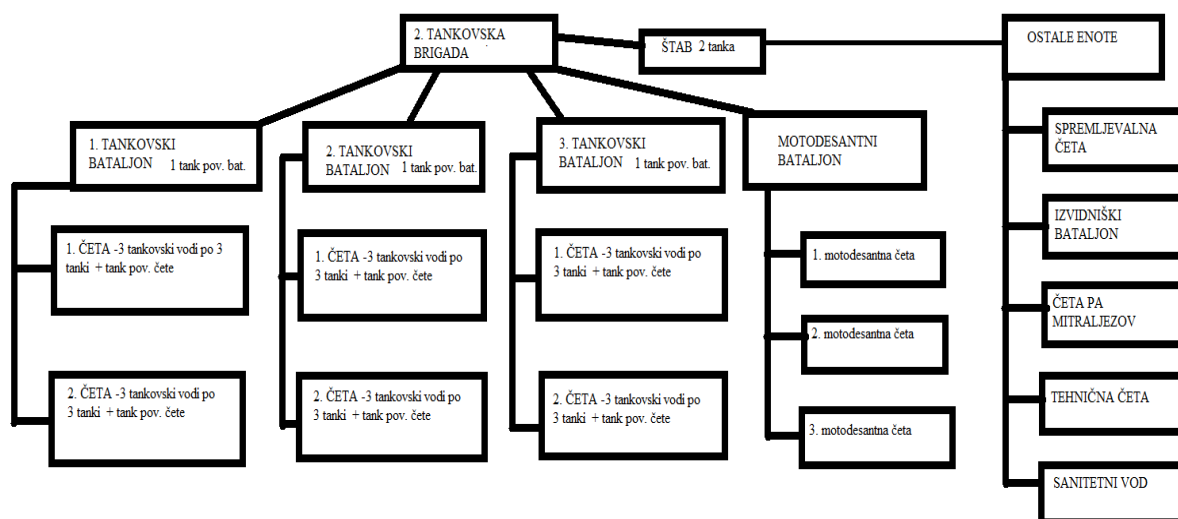
Shema 5.1.: Formacija 1. tankovske brigade

Vir: Prirejeno po Bolfek (2007a).

2. tankovska brigada je bila po svoji formacijski sestavi enaka sovjetskim tankovskim brigadam. Brigada je imela tri tankovske bataljone s po dvema tankovskima četama, v vsaki četi so bili trije tankovski vodi, v vsakemvodu pa trije tanki in tank komandirja čete. Svoj tank je imel tudi komandant bataljona, dva tanka pa sta bila v štabu. Brigada je imela tudi motodesantni bataljon, ki je bil namenjen za neposredno pomoč tankovskim bataljonom, na vsak bataljon je prišla po ena motodesantna četa. Motodesantni bataljon ni bil motoriziran, njegovi pripadniki so se vozili na tankih ali na kamionih tehnične čete. Brigada je imela še spremljevalno četo, izvidniški vod, četo protiletalskih mitraljezov, tehnično četo in sanitetni vod. Tankovski bataljoni so bili samostojni v delovanju, saj je imel vsak bataljon zaledni vod z oddelkom za oskrbovanje, oddelek za vzdrževanje, sanitetni in intendantski oddelek. V oddelku za vzdrževanje je bila »letuška«, premična delavnica z orodjem in rezervnimi deli (Babić in Luštek 1969, 191–192). Formacija 2. tankovske brigade je prikazana na Shemi 5.2.

Shema 5.2.: Formacija 2. tankovske brigade

Vir: Prirejeno po Babić in Luštek (1969, 191–192).

Za razliko od 1. tankovske brigade 2. tankovska med delovanjem ni izvedla organizacijskih sprememb in dopolnitev, 1. tankovska pa se je večkrat preoblikovala. 2. tankovska se je od sovjetskih tankovskih brigad razlikovala le po načinu ureditve politično-partijskega dela, ki je bilo v 2. tankovski takšno kot v pehotnih enotah. 2. tankovska je imela v primerjavi s 1. tankovsko brigado tudi številčno močnejši štab (Babić in Luštek 1969, 192).

Brigadi sta si bili po strukturi tankovskih bataljonov podobni, vsaka je imela tri tankovske bataljone s po dvema tankovskima četama, vsaka četa je imela tri tankovske vode s po tremi tanki. Razlika je v tem, da sta v 2. tankovski imela komandir čete in komandant bataljona svoj tank. Očitni razliki sta tudi v številu oklepnih vozil, 1. tankovska brigada je imela bataljon oklepnih vozil, česar 2. tankovska brigada ni imela, za podporo tankov pa je imela motodesantni bataljon, ki ga 1. tankovska ni imela. Posebnost 2. tankovske brigade so tudi premične delavnice, »letuške«, ki so popravljale tanke na terenu. Po številu borcev sta si bili brigadi enakovredni, 1. tankovska je štela 1200 borcev, 2. pa 1150 borcev.

5.2 Primerjava tankov in oklepnih vozil

1. tankovska je imela 56 tankov Stuart in 24 oklepnih vozil AEC II, 2. tankovska pa je imela nekoliko več tankov T-34, in sicer 65 tankov, imela pa je bistveno manj oklepnih vozil, zgolj 3 vozila tipa BA-64. Obe brigadi sta imeli v svojem sestavu še kamione in druga vozila.

Tank M3 Stuart je lahek tank ameriške izdelave. Vozilo je bilo standardizirano 1940. leta, v marcu 1941 pa se je začela proizvodnja. Tank je bil narejen v več različicah. Američani so ga na podlagi dogovora o pomoči dali Britancem. Tank je sprva imel kupolo spojeno z kovicami,

vendar so zaradi zmanjšanja teže hitro prešli na varjenje, kasneje pa so kupole ulivali. Oklep na sprednji strani je bil debeline do 38 mm, na samem nosu tanka pa 51 mm. Tank je poganjal 7-cilindrski radialni bencinski motor Continental, ki je imel 250 konjskih sil. Največja hitrost po dobri podlagi je bila 58 km/h, na terenu pa 30 km/h. Avtonomija vožnje je imel 130 km. Tank je lahko prečkal rove širine do 183 cm, vertikalne ovire do 60 cm in vozil po vodi do globine 90 cm. V posadki so bili štirje člani. Osnovno orožje je bil top M6 kalibra 37 mm in strojnice 7,62 mm, na prvi različici tanka jih je bilo pet, na naslednjih pa tri. Tank je imel v kompletu 174 topovskih granat in 6470 nabojev za strojnice. Že v tovarni so vgrajevali zaščito proti pesku, kar so prej delale terenske delavnice. Dimenzije tanka M3A3 Stuart so dolžina 472 cm, širina 216 cm in višina 231 cm, bojna teža tanka je znašala 14,3 tone (Grbić 2012, 130–134).

Sovjetski tank T-34 je bil v trenutku, ko se je pojavil na bojišču, najboljši srednji tank na svetu in je bil rezultat večletnega dela. Prve različice tanka so bile oborožene s topom 76 mm, kasnejše pa s 85 mm. Izvorni tank T-34 je imel telo zavarjeno in odlično oblikovan oklep do debeline 45 mm na sprednji plošči, 16 mm na strehi in spodnji del 20 mm. Poleg topa je bil oborožen tudi z dvema strojnicama 7,62 mm. Bojni komplet je sestavljalo 77 granat in 2394 nabojev. Za pogon tanka je bil uporabljen V-2 dizelski motor, ki je imel moč 500 konjskih sil. Največja hitrost na dobri podlagi je bila 52 km/h, obseg delovanja 300 km, teža pa 25 ton. Široke gosenice so mu omogočale odlične gibalne lastnosti na mehkem zemljišču, brez težav je prečkal rove do širine 2,95 m in prepreke do višine 72 cm, po vodi pa je lahko bredel do globine 1,37 m. Posadko je sestavljalo pet mož. Med vojno, leta 1943, so Nemci poslali na fronto svoje tanke Tiger in Panther z močnimi oklepi in topovi, kar je od Sovjetov zahtevalo, da razvijejo boljši tank. Najprej so okrepili oklep na sprednji strani na 110 mm, vendar je Rdeča armada zahtevala večji top na tanku in ne odebelitev oklepa, saj je večja teža tanka zmanjševala hitrost. Sovjetski tanki so bili v primerjavi z nemškimi hitrejši, kar je bila sovjetska prednost. Z namestitvijo zmogljivejšega topa so povečali kupolo, tako da je bil sedaj prostor še za dodatnega člana posadke. Tako sta se funkciji poveljnika tanka in namerilca ločili, kar je privedlo do večje bojne učinkovitosti. Končna različica tanka je imela oznako T-34/85. T-34/85 je imel dimenzije: dolžina 7,42 m, širina 2,94 m in višina 2,34 m. Na podvozju tanka T-34 so se izdelovala še razna specialna vozila in več samohodnih topov (Grbić 2011, 43–48).

Osnovna razlika med tankoma je v tem, da sta različna po sami uvrstitvi. Tank Stuart je lahek tank, T-34 pa se uvršča med srednje tanke. T-34 ima debelejši oklep kot Stuart, kar se pozna tudi na njegovi večji teži. Stuart ima šibkejši, bencinski motor, T-34 pa ima dizelski motor, ki je znatno močnejši, saj ima kar dvakrat več konjskih sil. Stuart je hitrejši, T-34 pa nekoliko

počasnejši, ima pa boljše sposobnosti manevriranja. T-34 ima daljši radij delovanja kot Stuart, vendar ima Stuart večjo količino granat in nabojev. Na pogled najbolj očitna razlika med njima pa je glavno tankovsko orožje, saj ima Stuart zgolj 37 mm top, medtem ko ima T-34 76 mm ali pa končna različica 85 mm top. V posadki ni večje razlike, saj posadka T-34 šteje pet članov, pri Stuartu pa enega člana manj.

Oklepna vozila iz serije BA so prva sovjetska oklepna vozila, ki so bila proizvedena v vojnem času. V oborožitev so prišla tekom leta 1942 kot izvidniška vozila za poveljnike in štabne častnike v izvidniških enotah in kot vozilo za vezo med različnimi enotami. Uporabljeno je bilo podvozje lahkega terenskega vozila GAZ-64. Pri zunanjem izgledu vozila so se zgledovali po zaplenjenem nemškem Horch Sd.Kfz 222. Vozilo žene 4-cilindrični bencinski motor GAZ-MM z močjo 54 konjskih sil in doseže največjo hitrost 80 km/h. Tank za gorivo drži 90 litrov bencina, kar omogoča vozilu avtonomijo vožnje 600 km. Zaradi lažje proizvodnje in vzdrževanja je motor nameščen spredaj. Vozilo ima pogon na vsa štiri kolesa. Oboroženo je z eno strojnico DT kalibra 7,62 mm, ki je nameščena v odprti kupoli. V bojnem kompletu ima 1260 ali 1070 nabojev, kar je odvisno od tega, če je v vozilo vgrajena radijska postaja. Na boku vozila in na zadnjem delu so strelne line, skozi katere je posadka lahko delovala z osebno oborožitvijo. Posadka vozila je bila sestavljena iz dveh članov, zato so se strelne line lahko uporabljale le med postanki. Oklep je debel od 4 do 15 mm, bojna teža pa je 2,4 tone. Vozilo je lahko premagovalo prepreke do 40 cm, po vodi pa je bredlo do globine 47 cm. Dimenzije vozila so: dolžina 366 cm, širina 153 cm in višina 190 cm. Ob koncu druge svetovne vojne je bila proizvodnja teh vozil zaustavljena, v uporabi pa so ostala še do sredine petdesetih let (Grbić 2013, 89–90).

Vozilo AEC je bilo sprejeto v proizvodnjo na sugestijo Winstona Churchilla, prvo naročilo pa je bilo izdano v juniju 1941. Vozilo je temeljilo na podvozju AEC Matador 4x4, kupola pa je bila enaka kot pri tanku Valentine. V kupoli se je nahajal top kalibra 40 mm in strojnica Besa 7,92 mm. Vrtenje kupole je bilo motorizirano, kot elevacije pa je upravljal topničar z rameni. Velika večina vozil je bila oborožena tudi s strojnico Bren kalibra 7,7 mm, ki se je nahajala na posebnem nosilcu na kupoli in se je uporabljala za protizračno obrambo. V bojnem kompletu vozila je bilo 58 granat, 2925 nabojev kalibra 7,92 mm in 600 nabojev kalibra 7,7 mm. Oklep je meril od 6,35 do 57 mm. Vozilo je imelo pogon na 6-cilindrični dizelski motor AEC A195 z močjo 105 konjskih sil. Pri običajni vožnji je bil prenos moči na sprednji dve kolesi, pri bojnem delovanju na terenu pa je bil pogon možen na vsa štiri kolesa. Največja hitrost vozila AEC je bila 60 km/h, avtonomija vožnje pa 400 km. Dimenzije vozila Mk II so bile: dolžina 518 cm,

širina 245 cm in višina 254 cm, bojna teža pa je znašala 12,7 ton. Posadka vozila je bila sestavljena iz treh ali štirih članov. Vozilo je bilo izdelano v treh različicah. Izdelanih je bilo 629 vozil vseh verzij. Vozilo se je izkazalo kot solidno, močno oboroženo in dobro oklepljeno (Grbić 2013, 132–134).

Oklepni vozili BA-64 in AEC sta se razlikovali že na zunaj po velikosti, saj je bilo vozilo AEC večje, pa tudi po oborožitvi. BA-64 je imel zgolj strojnico, med tem ko so vozila AEC imela na kupoli top, ob tem pa še mitraljez za protizračno obrambo in sovprežni mitraljez. BA je bil tudi mnogo lažji od vozil AEC. Obe vozili sta imeli pogon na vsa štiri kolesa, AEC pa je lahko vozil po cesti tudi samo s pogonom na sprednja kolesa. BA-64 je imel kar 200 km večjo avtonomijo vožnje od AEC, bil pa je tudi hitrejši. Posadko BA-64 sta sestavljala samo dva člana, pri AEC pa je bila posadka v velikosti od tri do štiri člane.

5.3 Primerjava bojnega delovanja

Obe brigadi sta med boji pri osvobajanju Jugoslavije večinoma delovali s svojimi bataljoni, ki so bili dodani drugim enotam, le redko sta delovali kot samostojna formacijska enota. Obe sta bojno delovali proti koncu druge svetovne vojne, v sklepnih bojih. Svojo bojno pot sta obe zaključili na slovenskem etničnem ozemlju, kamor sta prispeli, 1. tankovska z juga, 2. tankovska brigada pa iz jugovzhoda.

Svoje bojne uspehe sta brigadi dosegali na podlagi v boju pridobljenih izkušenj, tako da se je taktika sprotno izboljševala in prilagajala. Za uporabo tankov na terenu je 2. tankovska brigada imela bolj ustrezen teren, saj je v Sremu in Slavoniji površje večinoma ravno, 1. tankovska brigada pa je delovala na kraškem terenu, kjer so bile možnosti uporabe tankov nekoliko omejene.

Brigadi sta se formacijsko nahajali vsaka v svoji armadi, 1. tankovska brigada je bila v okviru 4. armade Jugoslovanske armade, 2. tankovska brigada pa v okviru 1. armade Jugoslovanske armade.

Kot rezultat preučevanja dostopnih virov so nastali izračuni o izgubah enot med bojnim delovanjem. Izračuni so nastali na podlagi dostopnih dokumentov štabov armad, divizij in samostojnih brigad v njihovem sestavu in na podlagi dokumentov sanitetnih enot. Izgube moštva 2. tankovske brigade se beležijo od 1. aprila do 15. maja 1945. V obdobju od 1. do 30. aprila je imela 2. tankovska brigada 36 padlih, 38 ranjenih in 55 izginulih borcev, v obdobju od

1. do 15. maja pa 7 padlih in 3 ranjene borce, kar skupaj zneso v obdobju od 1. aprila do 15. maja 1945 43 padlih, 41 ranjenih in 55 izginulih borcev (Petrović 1986a, 209–222).

V izgubah moštva 4. armade se vodijo izgube 1. tankovske brigade v obdobju od 1. marca do 15. maja 1945. 1. tankovska brigada do 20. marca ni sodelovala v bojnih aktivnostih 4. armade, zato izgube, ki so se zgodile v njenem predhodnem delovanju, v statistiki 4. armade niso zabeležene. Od 20. do 30. marca je 1. tankovska brigada imela 25 padlih in 401 ranjenca. Od 1. aprila pa do 7. maja 1945 je utrpela 45 padlih in 92 ranjenih borcev. Skupne žrtve v njenem delovanju v sklopu 4. armade znašajo 70 padlih in 493 ranjenih (Petrović 1986b, 464–467).

Iz primerjave izgub v moštvu je razvidno, da je 1. tankovska brigada imela bistveno večje izgube kot 2. tankovska brigada. Sam tako velike razlike v izgubah pripisujem dejstvu, da je 1. tankovska brigada delovala na področju, kjer so potekali intenzivni boji, medtem ko je 2. tankovska brigada večinoma sledila umiku nasprotnih sil, zato je do bojev prihajalo občasno in v manjšem obsegu.

6 Formiranje mirnodobnih tankovskih enot Jugoslovanske armade

Po koncu vojne lahko v bivši Jugoslaviji od leta 1945 do 1991 z vidika oboroževanja z oklepnimi sredstvi v grobem govorimo o štirih obdobjih. Obdobje po drugi svetovni vojni, za katero je značilno, da je v oborožitvi Jugoslovanske armade bil pester nabor tankov in oklepnih avtomobilov. V sestavu so bili tanki M3A3 Stuart, tanki T-34 in druge različice ter artilerijski samovozni topovi, nabor oklepnih sil pa je obsegal tudi tehniko, ki je bila zaplenjena sovražniku. V obdobju 50-ih let se je Jugoslovanska ljudska armada opremljala z zahodno tehniko predvsem iz Združenih držav Amerike, torej s tanki Sherman in Patton in njuni različicami, oklepnimi avtomobili (M3A1, M8) in samovoznimi havbicami in topovi. V obdobju 60-ih in 70-ih let prejšnjega stoletja se je Jugoslovanska ljudska armada ponovno povezala z vzhodom in se opremljala pretežno s sovjetskim orožjem, tanki T-54 in 55 in njunimi različicami, tanki PT-76, T-72, oklepnimi transporterji BTR-50, BTR-60, TAB-71, OA BRDM-2, samovoznimi havbicami in topovi. V obdobju od začetka 80-ih let pa do razpada Jugoslavije je Jugoslavija večino oborožitve, vključno s tanki in bojnimi vozili, izdelovala sama in to vojaško tehniko tudi tržila po svetu (Kočevar 2008, 127).

Rdeča armada je bila po vojni v jugoslovanski vojaški javnosti vzor za ustvarjanje nove Jugoslovanske armade. Sovjetski inštruktorji v Jugoslovanski armadi so se pozitivno izkazali

ob izročitvi sovjetskega orožja in urjenju, prvi kontingenti jugoslovanskih vojaških starešin in gojencev pa so bili poslani na vojaške šole v Sovjetsko zvezo. Sovjetski vpliv se je pokazal tudi ob prvih poskusih normiranja jugoslovanskih vojnih formacij v okviru Jugoslovanske armade, in sicer v opremi, oborožitvi moštva, velikosti in številu enot. Prvi formacijski okviri za Jugoslovansko armado so bili narejeni že marca 1945 pod vplivom sovjetske armadne formacije in vojaške doktrine (Dimitrijević 2005, 26).

V Jugoslovanski armadi so že od začetka delali primerjave med domačimi in tujimi bojnimi izkušnjami in tradicijami, kar v drugih armadah, ki so bile pod sovjetskim vplivom, niso. Jugoslovanski tankisti so se učili od svojih starejših bratov, sovjetskih tankistov, za razliko od njih pa so se jugoslovanski tankisti učili tudi na svojih lastnih izkušnjah. Tak pristop je omogočil, da kasnejši razhod med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo ni bil retorično tako drastičen, saj je omogočil, da se v Jugoslovanski armadi ostane na domačih izkušnjah in tradicijah (Dimitrijević 2005, 28).

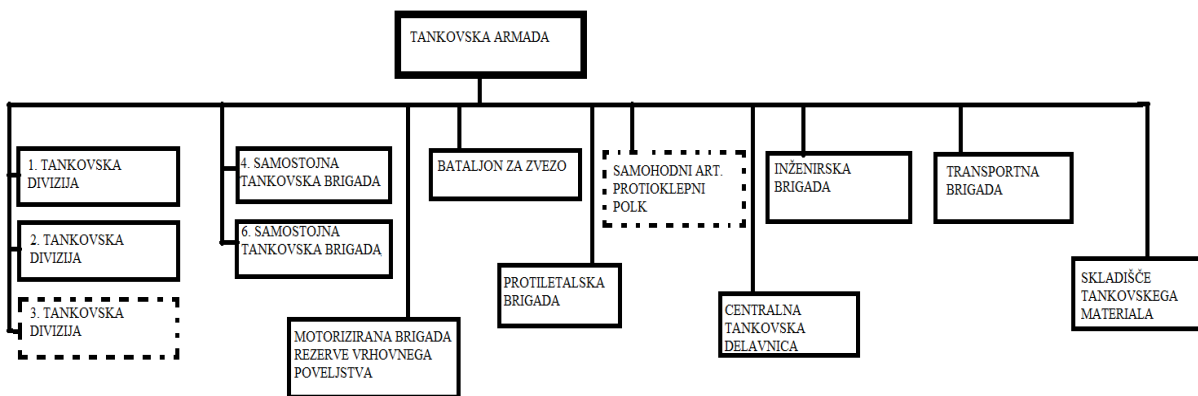
31. maja 1945 je maršal Tito podpisal ukaz o formiranju in lokaciji največjih strateških poveljstev – oblasti. S tem ukazom so prenehali obstajati vsi nacionalni glavni štabi, poveljstva korpusov (razen Korpusa narodne obrambe Jugoslavije), različna pokrajinska, mestna in druga poveljstva. Formirane so bile štiri armade in dve armadni oblasti, dejansko to pomeni šest armad, saj se armada in armadna oblast nista kaj dosti razlikovali. Obe sta imeli operativno in teritorialno funkcijo, pri armadah je bila bolj izražena operativna, pri armadnih oblasteh pa teritorialna. Vse mirnodobne aktivnosti teh visokih poveljstev so se začele 19. maja 1945 (Dimitrijević 2006, 314–315).

Formirana je bila tudi ambiciozno imenovana 1. tankovska armada, ki je nastala istočasno kot ostalih šest, s ciljem, da združi vse tankovske in motorizirane enote. Kriza na meji z Italijo je botrovala temu, da so se v prvih nekaj mesecih njenega obstoja skoraj vse njene enote nahajale v Sloveniji, v smeri proti Trstu. Enote so bile locirane v Vipavi, na Vrhniki, v Ilirski Bistrici, Domžalah, Kranju in v drugih krajih. Tankovska armada je bila kasneje premeščena tako, da je del njenih sil ostal v Sloveniji, drugi del je bil premeščen v Makedonijo, tretji del pa so prerazporedili po garnizonih v osrednjem območju Jugoslavije. Tako so te divizije predstavljale udarno silo na teh kritičnih točkah. Ta formacija, ki je bila imenovana 1. tankovska armada, je bila armada zgolj po imenu in ni zaživela na dolgi rok. Tankovska armada je bila razformirana, dve tankovski diviziji pa sta prešli pod Poveljstvo tankovskih in motoriziranih enot (Dimitrijević 2006, 315). Prvi poveljnik 1. tankovske armade je bil generalporočnik Petar

Drapšin, nasledil pa ga je generalmajor Veljko Kovačević, ki je bil na tej dolžnosti vse do razformiranja 1. tankovske armade 6. oktobra 1945. Po razformiranju tankovske armade je bil generalmajor Kovačević imenovan za poveljnika tankovskih in motoriziranih enot Jugoslovanske armade (Miljanić 1988, 37).

Prva tankovska armada je bila formirana po vojni iz vseh razpoložljivih sil in sredstev. Tankovska armada je bila v osnovi sestavljena iz divizij. Poveljstvo 1. tankovske armade je bilo podrejeno Vrhovnemu poveljstvu oboroženih sil, od koder je prejelo direktive, ukaze in navodila za organizacijo, lokacijo, opremljanje, tehnično vzdrževanje in usposabljanje. Tankovska armada je v svojem sestavu imela 1. in 2. tankovsko divizijo, 4. in 6. samostojno tankovsko brigado, protizračno brigado, motorizirano brigado rezerve Vrhovnega poveljstva, transportno brigado, bataljon za zvezo, inženirsko brigado, skladišče tankovskega materiala in centralno tankovsko delavnico. Te enote so bile formirane leta 1945, večina takoj po vojni, 3. tankovska divizija in samohodni artilerijski protiolepni polk pa sta bila formirana v letih 1947 in 1948 (Babić 1987, 153). Formacija in organizacija 1. tankovske armade je prikazana na Shemi 6.1. 3. tankovska divizija in samohodni artilerijski protiolepni polk sta bila formirana kasneje, po razformiranju tankovske armade, zato sta na shemi označena črtkano, enote, ki pa so dejansko bile v 1. tankovski armadi od ustanovitve do razformiranja, pa so označene s polno črto.

Shema 6.1.: Organizacija in formacija 1. tankovske armade

Vir: Prirejeno po Babić (1987, 152).

Za lažje razumevanje števila tankov in pripadnikov v različnih tankovskih formacijah prilagam Tabelo 6.1.

Tabela 6.1.: Prikaz številčnega stanja pripadnikov in tankov v različnih formacijah

Formacijska enota	Število pripadnikov	Število tankov
-------------------	---------------------	----------------

Tankovska armada	21300	560
Tankovska divizija	3900	130
Tankovska brigada	1200	65

Vir: Babić (1987, 152).

V prvih letih po končani drugi svetovni vojni so bile oklepne enote Jugoslovanske armade opremljene in oborožene zelo raznoliko. Najsodobnejši tanki v uporabi so bili sovjetski T-34/85, ob njih pa so bili še v velikem številu prisotni zastareli ameriški tanki M3A3 in tudi M3A1 Stuart. Iz vojnega plena je Jugoslaviji ostalo tudi določeno število različnih, predvsem nemških, tankov in samovoznih topov (Kočevar 2008, 127–128). V enotah se je znašlo tudi veliko število nebojnih vozil Alfa Romeo, Bedford, Fam, Isoto, Franchini, Krupp, Moris, Studebaker, Fiat, GAZ, Praga, Tatra, MAN, Peugeot, Škoda in druge znamke. Vsa ta vozila so bila uporabljena med vojno, zanje pa ni bilo rezervnih delov, delavnic in strokovnih kadrov (Pezo 1989, 252–253). Zaradi lažje logistike so vozila istega tipa združili skupaj in formirali različne mešane oklepne formacije, kar pa je problem zapletenega vzdrževanja le omililo, ne pa tudi v celoti odpravilo. Vojaški vrh Jugoslovanske armade se ni preveč ukvarjal s problematiko zaplenjene vojne tehnike, zato so se odločili, da jo uporabljajo, dokler bo pač delovala, nato pa so načrtovali, da jo bodo nadomestili s sodobnejšo. Usmeritev v opremljanju je bila opiranje na Sovjetsko zvezo in posodabljanje s sovjetsko tehniko. Opiranje na Sovjetsko zvezo je razumljivo, saj je v tem času bila Jugoslavija pod močnim vplivom Sovjetov, prav tako pa je Sovjetska zveza bila v proizvodnji zanesljivih, kakovostnih in bojno zmogljivih tankov daleč pred drugimi državami v tistem obdobju. Na podlagi sporazuma o blagovnem kreditu z vlado Sovjetske zveze je Jugoslavija od junija 1946 pa do spora z Informbirojem prejela v oborožitve še 308 tankov T-34 in 52 samovoznih topov SU-76. Prejeta sredstva so bila večinoma v zelo slabem stanju, imela so pokvarjene akumulatorje, nedelujoče električne pogone za kupolo in druge pomanjkljivosti. Ob tej opremi je prispela še pripadajoča oprema in rezervni deli. Izven tega sporazuma je Sovjetska zveza 15. aprila 1947 Jugoslaviji dobavila še 35 samovoznih topov SU-76, kar je bila v tem času tudi zadnja dobava iz Sovjetske zveze, saj se je leta 1948 zgodil spor z Informbirojem, kar je poslabšalo odnose med državama (Kočevar 2008, 127–128).

Po sprejemu resolucije Informbiroja leta 1948 v Bukarešti je tedanja Federativna ljudska republika Jugoslavija ostala brez svoje pomembne zaveznice, Sovjetske zveze, ki je bila obenem tudi edini dobavitelj vojaške tehnike. Odnosi so bili hladni tudi z zahodnimi zavezniki

zaradi zahodne in severne jugoslovanske meje, še posebej zaradi Trsta, pa tudi zaradi dejstva, da se je Jugoslavija močno zblížala s Sovjetsko zvezo (Kočevar 2008, 131).

V oklepnih enotah Jugoslovanske armade je bilo v tem obdobju 368 tankov T-34, okoli 107 tankov Stuart, ki so bili v B-sestavi, okoli 142 italijanskih in nemških oklepnikov iz vojnega plena, okoli 65 različnih izvidniških vozil in okoli 100 samovoznih topov v različnih kalibrih. Vsa ta oprema je bila razporejena v dve tankovski diviziji, štiri tankovske bataljone, izvidniške enote in v artilerijske polke oziroma brigade, načrtovali pa so tudi ustanovitev treh mehaniziranih korpusov. Poveljstvo tankovskih in mehaniziranih enot je imelo nemalo težav s popravili, vzdrževanjem, izobraževanjem in urjenjem vojakov na tako raznoliki paleti tankov in oklepnikov, zato je ideja o proizvodnji lastnega tanka bila na mestu, a utopična (Kočevar 2008, 131).

Pretrganje stikov s Sovjetsko zvezo spomladi 1948 je Jugoslovanski armadi prineslo niz problemov. Titova vojska je bila skoraj v celoti od leta 1945 naprej tehnično odvisna od sovjetskih dobav predvsem zaradi pomanjkanja kapacitet in nerazvitosti domače vojaške industrije. Še posebej so te težave občutile oklepne enote, artilerija in letalstvo (Dimitrijević 1999, 115). Zaradi tega je bila Jugoslavija prisiljena, da razvije domačo vojaško industrijo, razvoj le-te pa je postal prioriteta. Od 1948 do 1952 je bilo zgrajenih trideset podjetij vojaške industrije. Zaradi izdelave projektov oborožitve, ki bi jih vojaška industrija izdelala, je bil novembra 1948 ustanovljen Vojno-tehnični inštitut. V začetku 1949 je Poveljstvo tankovskih enot in generala Veljka Kovačevića obiskal Titov adjutant, general Žeželj, ki je prenesel Titovo željo, da si maršal želi ogledati Glavno tankovsko delavnico v Mladenovcu, kar se je zgodilo 26. februarja. Tam je Tito zbranim delavcem zastavil vprašanje: »Ali lahko vi proizvedete tank?« To je bil simboličen znak, da se v tej ustanovi začne s proizvodnjo tankov. V tej delavnici so samo popravljali in izdelovali rezervne dele za tanke T-34 in samovozne topove SU-76. Sovjeti so za seboj pustili samo načrte za bate in batne obročke za tank T-34, kar je bilo vzeto za osnovo jugoslovanskega tanka. En tank T-34 so razstavili in pričeli s kopiranjem delov, brez raziskave materialov in drugih del. Končani tanki so bili preizkušeni na Kosmaju. 1. maja 1950 zjutraj je pet »vozil A« paradiralo po Beogradu od Banjice, Voždovca, Slavije in naprej. Ob domačih tankih so se na paradi drugič prikazali kamioni Pionir, ki so bili izdelani v mariborskem TAM-u, kasneje pa so jih izdelovali v Rakovici. Kljub rekordni vzpostavitvi proizvodnje tanka A le-ta ni nikoli postal predmet serijske proizvodnje, saj se je izkazala za neracionalno. Največji pomen je bil moralne narave, v najtežjem letu izolacije dvigniti vero v lastne moči, tako pri vojski kot pri ljudeh (Dimitrijević 1999, 124–125). Po prvih nejasnostih

glede konflikta Jugoslavije in Sovjetske zveze je na zahodu na prehodu iz 1950 v 1951 prevladalo mnenje, da je potrebno Jugoslaviji nuditi pomoč v smislu pomembnega dejanja za vojnostrateško situacijo v odnosu sil v hladni vojni. Tekom celega leta 1951 so potekali pogovori med Jugoslavijo in Združenimi državami Amerike, na katerih so Jugoslovani dajali svoje sezname potrebne oborožitve. Tekom teh pregovorov je nekaj ameriških delegacij obiskalo Jugoslovansko armado. Ameriški podpolkovnik Cleanscales je izjavil, da je bil zelo impresioniran z visoko bojno moralo, kar se je nanašalo na odločenost Jugoslavije, da brani svojo neodvisnost ne glede na ceno. Jugoslovanska armada je jeseni 1951 vstopila v novo etapo, v etapo modernizacije s tehniko, ki jo je dobila v okviru sistema vojaške pomoči (Dimitrijević 1999, 127).

7 Zaključek

Jugoslovanska armada, še prej Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije, je že med samim potekom vojne priložnostno uporabljala zaplenjene tanke. Zaradi logističnih težav in pomanjkanja kadra take enote niso zaživele pred ustanovitvijo 1. in 2. tankovske armade, ki sta bili prvi popolni tankovski enoti v smislu možnosti samostojnega delovanja in potrebne logistične podpore.

S svojim pojavom na fronti sta prispevali k hitrejši osvoboditvi Jugoslavije, saj sta nudili ognjeno podporo pehotnim enotam v sklepnih operacijah. Njuna pomembna sposobnost je bila tudi, da sta lahko izvajali preboje sovražnih vrst, pomembno pa je tudi, da sta brigadi s svojim obstojem in delovanjem dvigovali moralo borcem drugih enot.

Na svoje raziskovalno vprašanje, ki sem si ga zastavil, lahko odgovorim, da se je ideja o vzpostavitvi tankovske armade zdela uresničljiva in smiselna in bi se ob drugačnem političnem dogajanju morda celo uresničila. Sovjetska zveza je bila po koncu vojne glavni dobavitelj vojaške tehnike za Jugoslovansko armado, saj so se v tem času odnosi med zahodnimi zavezniki in Jugoslavijo zaradi vprašanj severne in zahodne meje, predvsem pa Trsta, ohladili. Sovjetska Rdeča armada je bila Jugoslovanski armadi vzor in ideal, katerega so želeli doseči. Tudi z vidika družbene ureditve sta si bili državi tesni zaveznici, vendar se je po sporu Tita in Stalina ta ideja izkazala za neuresničljivo brez sovjetske pomoči.

Sama materialna sredstva, ki jih je Jugoslovanska armada imela na voljo za formiranje tankovske armade, so bila nezadostna, saj je v svoji oborožitvi imela premalo tankov in oklepnikov, pa še ti so bili različnih tipov.

V času pretrganja stikov s Sovjetsko zvezo je Jugoslavija za dvig morale ljudstva in vojske izdelala tudi svoj prvi tank, ki sicer ni prišel v serijsko proizvodnjo, je pa napovedal kasnejšo lastno proizvodnjo tankov in oklepnikov, tako da se je Jugoslovanska ljudska armada v svojem kasnejšem delovanju opirala na doma izdelane oborožitvene sisteme.

Jugoslavija je zaradi političnih okoliščin bila primorana poiskati nove dobavitelje, ki jih je našla na zahodu, predvsem v Združenih državah Amerike. S tem pa je Jugoslavija začrtala svojo pot formiranja tankovskih sil.

8 Literatura

Babić, Manojlo in Miroslav Luštek. 1969. *Tankisti prekomorci*. Nova Gorica: ČZP Soča.

Babić, Manojlo. 1968. *Oklopne jedinice u NOR*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.

--- 1987. Oklopne i mehanizovane jedinice. V *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985: Kopnena vojska JNA I*, ur. Dane Petkovski, 143–258. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.

Bolfek, Boris. 2007a. 1. tankovska brigada. *Revija Obramba* 3: 56–59.

--- 2007b. Že z motodesantnim bataljonom. *Revija Obramba* 5: 57–59.

Borić, Nikola. 1954. Prva tenkovska brigada u završnim operacijama za oslobođenje Like, Hrvatskog Primorja i Gorskog Kotara. *Vojni glasnik* 8: 1–8.

Čuček, Janez, Zoran Jerin, Miloš Mikelc, Andrej Novak, Božidar Pahor, Kazimir Rapoša, Janez Stanič, Jože Širčelj in Jaka Štular. 1981. *Stoletje svetovnih vojn*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- Denda, Dalibor. 2009a. Tenkovske jedinice u vojsci Kraljevine Jugoslavije (1930–1941). *Srpski oklop forum*. Dostopno prek: http://www.srpskioklop.paluba.info/fusnote/tenkovske_jedinice_shs.html (21. julij 2017).
- 2009b. Jugoslovenski tenkisti u aprilskom ratu. *Vojnoistorijski glasnik* 2: 78–96.
- Dimitrijević, Bojan B. 1999. Jugoslovenska armija 1948–1951 u iskušenju sukoba. V *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948*, ur. Petar Kačavenda, 115–127. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- 2005. *JNA od Staljina do NATO pakta*. Beograd: JP Službeni list SCG.
- 2006. *Jugoslovenska armija 1945–1954*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Dimitrijević, Bojan B. in Dragan Savić. 2011. *Oklopne jedinice na Jugoslovenskom ratištu 1941–1945*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Ferenc, Tone in Milan Ževart, ur. 1982. *Enciklopedija druge svetovne vojne 1939–1945*. Ljubljana: Založba Borec.
- Gradivo za razlagalni vojaški slovar*. 2009. Dostopno prek: http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/terminologija/Gradivo_za_razlagalni_vojaski_slovar.pdf (18. julij 2017).
- Grbič, Gordan. 2011. *Srednji i teški tenkovi (1935–1945)*. Zagreb: Omnes.
- 2012. *Tenkovi (1900-1935) i laki tenkovi (1935–1945)*. Zagreb: Omnes.
- 2013. *Oklopni automobili (1900–1945)*. Zagreb: Omnes.
- Klun, Albert. 1998a. Iz zime v puščavsko vročino in nazaj. *Slovenska vojska* 160: 44–45.
- 1998b. Spet doma. *Slovenska vojska* 162: 26–27.
- 1998c. Šolanje pri -40° C. *Slovenska vojska* 168: 26–27.
- Kočevar, Iztok. 2008. *Oklep na Slovenskem*. Radomlje: Defensor.
- Kostić, Uroš. 1978. *Oslobođenje Istre, Slovenačkog Primorja i Trsta 1945*. Beograd: Vojnoistorijski institut.
- Miljanić, Gojko. 1988. *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985: Kopnena vojska JNA I*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.

Nežmah, Bernard. 2003. Turjak 60 let pozneje. *Mladina*, 3. oktober. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/96492/turjak-60-let-pozneje/> (1. september 2017).

Petrović, Anka. 1986a. Gubitci u ljudstvu u završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije. V *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije : učesnici govore : naučni skup 23. i 24. april 1985*, ur. Ivo Matović, 209–222. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.

--- 1986b. Pregled gubitaka četvrte armije. V *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije : učesnici govore : naučni skup 23. i 24. april 1985*, ur. Ivo Matović, 463–467. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.

Pezo, Omer. 1989. *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985: Opremanje naoružanjem*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.

Zakonović, Petar in Uglješa Janjetović. 1987. *Tehnička služba u narodno oslobodilačkom ratu 1941–1945*. Beograd: Vojnoizdavački i novinarski centar i tehnička uprava SSNO.